

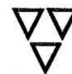
LUKŠA S GRSAKA

JAKOBINKA

LUKŠA S ORSANA

JAKOBINKA.

DRAMA U ČETIRI ČINA.

ZAGREB 1914.

IZVANREDNO IZDANJE MATICE HRVATSKE.

TISAK HRVATSKE TISKARE D. D. U ZAGREBU.

LICA:

PRISTAŠE OLIGARHIJE:

SABO, dubrovački vlastelin i negdašnji senator.
NIKO LUCOV, dubrovački vlastelin i negdašnji senator.
ANE, dubrovačka vladika.
FRANO, sin joj, a pranećak Sabov.
NIKOLICA, dubrovački vlastelin.
ŠIŠKO, dubrovački vlastelin.
MARA, njegova žena.
LONE, dubrovačka vladika.
FRA IVO, fratar bijeli.
KATA, stara »djevojka«.
NIKOLA, PERO, »djetići«.

PRISTAŠE FRANCUZA:

ANTUN, dubrovački vlastelin i prvi francuski maire.
GJANLUKA, pučanin i bogat trgovac.
MADE, njegova sestra.
LUKRE, njegova kći.
RADO, bogati pučanin.
GJIVO, dubrovački vlastelin i negdašnji senator.
JELENA, njegova žena.
KANONIK BRNJA, dubrovački vlastelin.
JERO, imućan pučanin.
LUKA, pučanin, liječnik.
GJURO, pučanin, liječnik.
IVO, pučanin i pomorski kapetan.

FRANCUZI:

MARMONT, francuski gjeneral s naslovom duc de Raguse.
RENÉ CHARLES BRUÈRE DES RIVAUX, negdašnji francuski konsuo u Dubrovniku.

VLASTELA, PUČANI, SVEĆENICI, FRANCUZI.

Čin prvi.

Medju svijetlom i kristalom.

(U lipnju 1808.)

Predsoblje dvorane Velikoga Vijeća. Na pozadini velika vrata iskićena stukadurama i prekrivena zavjesom od damaška. S obje strane vrata po jedna zlatna console Louis XVI. s visokim zrcalima opletenim u zlatne grane. Na mramornoj ploči consola poredana su po dva srebrena kandelabra s upaljenim svijećama. Sred stropa visi i prelijeva se raženžena zlatna svjetiljka bacajući pramene pune sjaja na starinske slike po zidovima, otkud se u ljubavnom zagrljaju i u igrama zamamno smiješe Adonis i Venera. Na lijevu stranu omanja vrata prekrivena zavjesom, a na desnu prema njima veliki prozor zakriven svilenim zastorom. Sred predsoblja, malo uza stranu, poredane su kanape sa sjedalicama u stilu Louis XVI. Na consolama i stupovima u kutu predsoblja razbacane su kite cvijeća ovite lovorom i narančom, što sve širi kroz dvornicu jaki, opojni miris.

PRIZOR PRVI.

RADO I GJANLUKA.

(Izlaze iz dvorane kroz vrata na pozadini, otkud za čas kroz rastvorenu zavjesu prodre i zatitra sviještavi sjaj svijetla i kristala, te prolete svilene pojave vitkih gospodja s iskićenim gospa-rima, praćeni zujanjem žamora, smijeha i razgovora. Obojica obučena su u čistu empire nošnju.)

RADO (srednjega je stasa, lijepe, jake pojave, u naponu muževne snage. Iz kretnja, iz držanja glave izbija mu nezatomljena individualnost, koja je već došla do nekog gospodstva, do spoznaje svoje vlastite volje. Njegov hladni, mirni pogled kao da ne pozna na svome putu ni pogibli ni zapreka):

Nije li, Gjanluka, večerašnja zabava baš apoteoza kurtoazije prema našoj vlasteli! Kako je veseo Marmont, kako prima, kako se klanja! Ne čini ti se vidjeti novog gospara, nego najviše počašćena domaćina, koji razdragan trči od para do para, klanjajući se, s posmijehom pitajući: »Jeste li mirni, je li Vam spasen ponos, — nije li moj priček dostojan onoga, kojim ste me htjeli razveseliti o svetomu Vlahu . . ., da se Orlando zacrvenio.«[1]) Marmont! Marmont! — Nije se, Gjanluka, htio nego taj Napoleonov gjeneral, da zasladi otrovnu čašu ukikanom gospodstvu i da nâs pučane dovede do ovih vrata. Reci, da nije tako?

GJANLUKA (srednjeg je stasa, širokih pleća, jaki muževni tip trgovca. Debelo urezani potezi lica odaju jaki temperamenat i hladnoću srca, a tanke prozirne uši otkrivaju mu starinu koljena):

Da ti rečem pravo, ja sam ne znam, koga bih više gledao: ili Marmonta, toga najnovijeg Sorboneza[2]) s titulom duc de Raguse, ili vlastelu, ili pozlaćeni i oznojeni Dvor ili nas framasune. Iz kućice u Karmenu[3]), ili iz potrijemka sad razorene i popaljene palače medju Tri Crkve,[4]) gdje smo se zimi, a i to u strahu, pod plamenom jednog jedinog noska na lukijernaru, mogli da pustimo slatkome lutanju za onom velikom idejom, kako bi jednom razbili verige zapijehane starosti, — otole, Rado, nijesam se nadao, da ćemo tako brzo do Dvora. A što nije bilo proti nama, počinjući od rabe[5]) u tvojoj samoj kući, pa do žene, a da i ne govorim o njima!...

---

[1]) t. j. da je na Orlandu još lepršao barjak nezavisne Republike.
[2]) Sorbonezi: članovi novijih plemićkih kuća, koje dobiše plemstvo iza velike trešnje god. 1667.
[3]) dio grada iza sadašnje biskupske palače.
[4]) kraj izvan Grada, na Pilama, gdje su sada grobišta.
[5]) sluškinja.

I kad bi kadgod zimi ostao do iza ure noći na dvoru, čuo bi, ulazeći u kuću, skladnu susjedu, gdje zatvara dobro vrata, da joj kroz škripe ne udje — vrag. A sad! — Sad! Framasun šeta sred sunca i zlata i — on je spas. Rado, Rado, ipak na svemu ovome — tebi imamo biti najviše harni. (Stiska Radovu ruku, koju se on nećka uzdržati).

RADO:

Meni! ... ne liži, molim te!

GJANLUKA:

Ne ližem — ne kadim, jer sam i sâm ohol. Ali ko će da pobere slavu, ako ne ti! Zanesen svojom misli, ti — ti si nas vodio, ti — ti si propuhao kroz onu zaprašenu, okamenjenu krv na Lavama,[1]) pa ko te je gledao onako vedra, onako hladna, onako sigurna, valjalo je, da se otrese od izlizana, ustarana praga i da se nasmije i na susjedu, i na ženu, i na rabu. Sa smijehom smo za tobom išli i u smijehu sad uz tebe uživamo!

RADO:

Odviše, odviše Gjanluka! Prijatelju se ne kadi, nego se s njime ide i s njime uživa. Nego, strah me je, da je i to uživanje skupo plaćeno.

GJANLUKA:

Kako?

RADO (dolazeći povjerljivo put Gjanluke):

»Dubrovnik je bogat« — eto, Gjanluka, kako za Mlečića, kako za vjerna Turčina, tako i za Frančeza onog blještavog mamila. Jednom u gradu, Frančezi hoće sve republičino blago za Napoleona. I jadna vlastela, hoteći

---

[1]) hrid nad morem, na kojoj je sagradjen Dubrovnik zvala se je »Lavi«, »Lavve«.

štogod sakriti, slijevaju zlato u štape, mažu ih katramom, ali, nenadano istisnuti iz Dvora, ostavljaju ih medju gvoždjušinu i ružinu. Ha, ha, Frančez preuzimlje stražu u Dvoru, udara nehotice u gvoždjušinu u kutu i otkriva žuti, blijeskavi posmijeh zlata. Kad su se sutradan vlastela dovukla po zlato, nije bilo više u Dvoru katramanijeh štapa.

GJANLUKA (začudjen):

Ma što mi pripovijedaš! I tu je bilo i našega novca?

RADO:

I te kako! Svi najbolji dobici s mora, što su toliki i toliki pučani povjeravali republici na čuvanje. Pa ne ćeš na to, da ovom plaćenom vojskom, koja je ušla u grad, proleti tajna, da su ovdje same puste riznice Osmanova blaga?

GJANLUKA (zabrinut):

Samo da Marmont ne zatraži zajma i po kućama!

RADO.

A eto, može sve. Samo sam htio, da saznaš i grku stranu našeg uživanja. Nego čuj! Jesu li večeras svi došli od oligarhije?

GJANLUKA:

Većina ih je amo, ali i to neki iz ufanja, neki iz straha, a malo ih iz uvjerenja. Frano, Niko Lucov, Sabo i ostala ukikana oligarhija, gdje ćeš da ti oni ovdje povonjaju! Gjono zakopan u Rijeci, misli na Ingleze i drži uzde kmetu. Jedini, koji sjaje nad svjema, to ti je Antun. Samo kad su Frančezi, jer za njega drugi svijet ne živi! Zaboravlja i Republiku i domaću vladu, te ga ne bi držao nego za ukikana jakobinca ili — framasuna... Ma evo ovamo Jera, Luke i ostalijeh.

PRIZOR DRUGI.

RADO, GJANLUKA, JERO, LUKA I GJURO.

JERO (izlazeći iz dvorane):

Ho, ho... gdje ste se vi zabili? — Ili opet štogod novo kujete, vi, nemirne duše?

LUKA:

Sad će sve društvo ovamo. Rede se po najstrožoj etiketi. Marmont drži za ruku lijepu Jelenu. Za njima vlastela, Frančezi, pučani. — Sve par po par. Ha, ha... a mi, pokretači framasunstva, gdje večeras šetamo po dvoru kao najnoviji senatori i gledamo na negdašnju našu gospodu, kako s pritajanim smiješkom proždiru svoje suze. Sreća, sreća, da nijesu svi izgubljeni. Niko ne sjaje, niko ne uživa kako Antun!

RADO (smijući se):

Le Grand d'Espagne!

JERO:

Dubrovački gradjanin ili sin velikog Direktorija — eto ti jedinog njegova titula, moj Arkade![1])

GJURO (prema Luci):

Mislim, da večeras ne će doći niko po nas. — Svaku večer, baš kad misliš, da si najmirniji, dodje kogod, da te zove. (Smijući se): O Eskulapiju, za ljubav Frančeza valja da kadgod i ne vidim dobro. (Gledajući put dvorane): Ma evo ih, ho'mo u kraj, da ih bolje vidimo.

PRIZOR TREĆI.

(Rastvara se zavjesa na vratima od dvorane, te jaka, zamamljiva svjetlost obasjava najednom predsoblje. Ulazi Marmont u odori francuskog generala držeći otmjeno, ponosno u vis ruku mlade,

---

[1]) član »Arkadije« u Rimu.

lijepe gospodje, na kojoj se po svili i po plavim, zlatnim kosama prelijeva biser i drago kamenje. Za njima stupa s jednakim ponosom, s prirodjenom finoćom, još dosta mlad gospar u izvezenu fraku i kratkim hlačama, s naprahanom perukom na glavi, davajući gospodski ruku postamnijoj gospodji, odjevenoj u široke svilene haljine, prekrivene okolo ruku i vrata dubrovačkim čipkama. Slijede ih redom par po par bijelih vlasulja s nakićenim gospodjama, te u dvornicu kao da iznenada ulaze uskrsnute začarane pojave ljepote, sjaja i otmjenosti. Sve to stupa po nekom akordu bontona i galanterije, te se zaustavlja istim redom, kojim i dolazi. Iza povorke ulazi skup gospara starijih i mladjih, svjetovnjaka i svećenika, francuskih časnika, koji se svi radi tiske u dvornici zaustavljaju na samom ulazu vrata. Gjanluka, Rado i družina klanjaju se iz prikrajka parovima, kako mimo njih prolaze, smiješeći se sad nekim ljubazno — sad nekim satirično. Kad se uz njih zaustavi ponosni, lijepi vlastelin s mladom, zamamnom djevojkom, obučenom u čistu empire-nošnju, ostanu za čas zaneseni u uzdahu mukla, iskrena udivljenja, te im se razdragano nasmiješe i poklone. Marmont dovodi svoju damu do kanape, što je na desnoj strani, te pokazujući joj mjesto, duboko joj se poklanja i ostaje uza nju na nogama. Jednako podnose se i ostali kavalijeri.)

MARMONT (prema Jeleni, kad joj pokazuje kanape):

Madame s'il vous plait.

JELENA (puštajući mu ruku):

Grand merci, Monsieur le Duc! (pokloni se i sjeda).

MARMONT (obrćući se prema gosparu Gjivu, koji je odmah za njim dolazio iz dvorane):

Koji lijepi svijet! I vlasteostvo i pučanstvo, i prosvijetljena i bogata ruka, srce, samo srce ovog starog

grada, sve se okupilo večeras pod okrilje Velikog Imperatora.

GJIVO:

Na ljubezni poziv ko da se ne odazove, prejasni herceže?!

MARMONT (zahvalivši Gjivu glavom, okrene se prema ostaloj vlasteli, te im se sa smiješkom pokloni i stade ih okupljati oko sebe u cercle na tihi razgovor).

ANTUN (lijepi, ponosni vlastelin, koji vodi mladu zamamnu djevojku, Lukru, kćer Gjanlukinu, živahno nastavlja prema Gjanluki i družini, uz koje se je zaustavio):

Lijepo — lijepo — preko načina lijepo. Pa ne samo da sam ovo dočekao, nego me večeras sreća susrela i s ovom lijepom damom. — Gjanluka, Gjanluka, imaš, istina, svega, ali najljepši cvijet tvoje kuće, — to ti je tvoja Lukre! (Prema Lukri): Da sve oči — da sva srca imaju riječ, ti ne bi bila čula večeras, Lukre, no tihu molitvu ljubavi.

LUKRE (visoka, tanka, bijela grčkog lica, s tamnim zamamnim očima, što se smiješe pod dugim trepavicama i pravilnim obrvama. Plava smedja kosa kao da plovi u sitnim talasima po njezinoj glavi, pa se umjetnim čarom sakuplja na zatioku. Obučena je po zadnjoj empire-nošnji. Preko bijelog svilenog odijela, što pod vratom otkriva bjelilo prsi, spušta se od ramena do ruba haljina modri svileni pas. Kretnja je naravnih, ali svaka kao da nosi nešto novo, nešto svoje, a nešto tako gospodsko. Ne nosi nakita, već samo na ramenu, gdje joj je zakopčan pojas, sjaji se i prelijeva safir):

Polakše, kneže, polakše, mogli biste se u svojoj zamantranosti[1]) pomesti.

---

[1]) omama, zanos.

ANTUN:

Lukre, Lukre — a ko te nije grabio večeras! Kao paunica doletjela si, raširila svoj sjaj — i mlado i staro nagnulo se, da te vidi, da te s posmijehom pozdravi.

LUKRE (*smijući se*):

Polakše, kneže, polakše... Ta znate, da sam s Vama onda najviše, kad ono bezobzirno letimo u našoj »frlosiji«,[1]) bez kadjenja — bez hvala, bez osvrćanja — bez misli.

ANTUN:

Da, da, — Lukre je tičica, koja leti slobodna i ne će da zna ni za kakve niti. Ali, ali... i tičica zaboravi jednom na let, pa zapjeva na osami najljepšu pjesmu. Da mi je čuti, Lukre!

RADO:

Odviše zahtijevate — gosparu Antune! Pustite je da leti — sad je njezino vrijeme.

LUKRE:

Tako mi je drago. Vidi se, da smo mi pučani, koji puštamo svakoga na miru. Ali, u gosparu Antunu još je dosta ostalo od vlasteoskog gospodstva, koje je htjelo i život prostijeh gradjana pod svoju vlast, pa se tako kad i kad i u komplimentima izdade.

GJANLUKA:

Lukre, Lukre, dosta je tvoga igranja!

LUKRE (*nježno prema ocu*):

A što će ti kuća bez mojeg smijeha?

GJANLUKA (*razdragan*):

Lukre — moja Lukre!

---

[1]) bezobzirnost, vjetrenost.

ANTUN:

Ne vjerujem, Gjanluka, da ćeš se tako brzo razveseliti. Lukre leti i u tome uživa. Zaustaviš li je silom, digao si joj život i ono, što čini nju. Valja da pane sama. Ko zna, da nije već ugledala koji platan, i tamo, ako ne još zapjevala, ali barem odlučila: ili tu ili nigdje drugovdje?!

LUKRE:

I opet šolficama[1]) i bockanjem. Ma kad hoćete, odgovorit ću vam: Nit sam našla platan, nit sam naučila pjesmicu, a kad budem u misli, poručit ću vam. Ha! Ha!... (*Smije se, pa zamamno nastavlja*): Svedj galanat, svedj cavalier servente, ali svedj gospar Antun, koji voli ptice bez gnijezda, ptice, koje lete i kriješte: Pustite nas... nemamo nego to!...

GJURO (*iz prikrajka, kao da se njega ne tiče*):

E kad biste samo na tome ostale!...

LUKRE (*iznenadjena*):

Nego?

GJURO:

Kad i kad spustite se u letu, zapjevate, i onda opet odletite, ostavljajući onoga, koji vas je zanesen slušao, na osami.

LUKRE:

Kako koja, gosparu Gjuro! Ima i onijeh, te se spuste, a ne dignu više.

GJURO:

Ženama, ženama, ko bi samo vjerovao?! Dosta jedan novi susretaj, dosta jedan lijepi mig i odmah prevrnule su vjerom. Samo, Bože moj, ovo dana Frančezi što vam nijesu dali po glavi! (*Oponašajući zatravljenu djevojčicu*): »A, a, naši nijesu ovakvi. Pravi zduri![2]) A

---

[1]) šala.

[2]) zdur, sluga u dubrovačkom Dvoru.

oni puni skladnosti, finoće, zatajane ljubavi«... i što ti ja znam!

LUKRE (smijući se):

Gosparu Gjuro, potiše. Mogao bi vas čuti koji Frančez.

GJURO:

Rekao bih mu i u brke. A nije i to jedna slava, i baš najljepša za sve trude oko Austerlitza?!

LUKRE (poluplašljivo):

Gosparu Antune, jeste li ga čuli?

ANTUN (koji se dotle razgovarao s Radom i ostalima):

Ako se radi o tebi, ne praštam ni Frančezu.

RADO (smijući se):

Ovo je pak odviše. Pisat ćemo Vam gospodji u Mletke.

ANTUN (pun humora):

Pa će ti odgovoriti: »Neka mi je samo Lukre u Dubrovniku! Dignuti mi je odanle, bilo bi iščupati mi čemine i ljubice, što me čekaju u arli,[1]) udaviti mi grlicu, što mi zaguči o dolasku.«

LUKRE (smetena i zažarena u licu):

Gosparu Antune, na Vaše rasipno cvijeće, ne znam, čime bih Vas okitila? Ako me počastite minuetom, bit ću sretna, da završim ovu večer s takvim kavalijerom.

ANTUN (klanjajući joj se):

A ja ću sutra, Lukre, zapisati, kako su na Marmontovu balu vlastelin i pûčka prvi put u starome Dvoru pružili jedno drugome ruku i nasmijali se pod okriljem novoga parca. Dànu da pogledamo malo naokolo! (Gledajući lorgnonom): Ma vidite staroga kanonika — i on je došao, da prikaže ne samo pjesmom već i poklonom svoju vjernost Marmontu! Eno, Marmont mu se klanja.

[1]) lijeha.

MARMONT (prema kanoniku, koji mu se klanja):

O Monseigneur, c'est sublime!(Ostaje s kanonikom u razgovoru).

RADO (prema Antunu):

Ne ćete?! Nije li u njemu našao Napoleon novoga Oracija. Kako mu je on zapjevao: »Coelum si vellet, ille petet!«

GJANLUKA:

Ma kad smo na poeziji, ne vidite večeras i Arkadiju iz Rima?

ANTUN (radoznalo):

Koga, koga?

GJANLUKA (pokazujući na jednog vlastelina, koji je uz kanonika s Marmontom u razgovoru):

Pera Inju Sorga i tu našega Rada!

RADO:

Ha, ha, zaboravio si ugledati najglavnijega člana, — Marina Zlatarića Bobali. (Pokazuje na vlastelina, koji je iza kanonika).

ANTUN (prevrćući očima):

Kako je sve ovo lijepo, kako je sve ovo složno. I Salamankezi i Sorbonezi, i Antunini i Lazarini,[1]) i framasuni i republikani.

JERO (koji ih je dosada mirno slušao):

I od nevolje, gosparu! Koliko ih je samo ondje oko Marmonta, te gledajući svoje žene, gdje sjede, a gdje im se Marmont klanja, u sebi misle: »Ha, još smo kraljevi!«

[1]) Salamankezi — članovi starih plemićkih kuća, koje postojahu u Dubrovniku prije velike trešnje god. 1667. — Antunini: članovi bratstva Sv. Antuna, koji bijahu prva gradjanska klasa; Lazarini: članovi bratovštine Sv. Lazara, koji bijahu druga gradjanska klasa.

MARMONT (obrće se prema gospodjama, koje sjede na kanapi, te im prikazuje zanosom udivljenja kanonika i ostale oko njega pjesnike).

ANTUN:

Prazne glave, dragi Jero, jer je sad red drugome gospodstvu, — gospodstvu čovjeka s umom.

JERO:

Ali, gosparu, ako su negda njihovi stari dali najbolju snagu za ovaj grad, a njima prenijeli samo slast izvojštene slave, kako ne razumjeti te njihove obmane? Pa ko zna, što je i u tebi večeras, gosparu!! Otkle ti samo taj način sigurna vladanja, kojim primaš Napoleonova zastupnika?

ANTUN (gotovo uvrijedjeno):

To i ti, kako i Lukre, vidiš u meni samo gospodstvo. (Prema Lukri pouzdanjem): Ali ipak, Lukre, ti razumiješ, da sam bio odviše »moderan« za senatora.

LUKRE (smijući se, potiho):

Eto, Marmont Vas gleda.

ANTUN (ostajući uz Lukru, klanja se Marmontu, koji se sa smiješkom nakloni njemu i njegovoj skupini).

JELENA (u času, kad Marmont pozdravlja Antuna, potiho gospodji Loni, koja sjedi uz nju na kanapi):

Kako je lijepa Gjanlukina kći!

LONE (kao začudjena):

Gjanlukina? A, nüti, mala s Konala. Da, da, ima i ona malo tanke krvi.

JELENA:

Ili bez krvi nema ljepote?

LONE (gotovo uvrijedjena):

I još pitaš!

MARMONT (obrće se prema Jeleni, te kazuje na Lukru).

ANTUN (prema Lukri):

Kako te gledaju, Lukre! Pa i sama lijepa Jelena, koja zastupa večeras i krv i gospodstvo.

LUKRE (ironično):

Ona zastupa oligarhiju. Smije se, ali u srcu kako joj je teško, gdje je večeras s pûčkom na balu. Ali — ali, vremena su se promijenila. Hoćeš, ne ćeš, i ona će brzo prolaziti vrijeme — s Voltairom.

ANTUN (klimajući glavom):

Lukre, kako pogadjaš u živo! Ali možda se i prevariš. Ko zna, da Jelena ne sačuva prema svemu ledenilo onoga bisera, s kojim samo se je večeras okitila.

LUKRE (smijući se):

...I bude spominjala, kako je na Marmontovu balu gospodja Lone imala iste haljine, u kojima je negda kao žena kneza primila vlastelu na poklone.

RADO:

Ma si, Lukre . . .

LUKRE (prekidajući ga):

Silu nijesam nigda mogla.

MARMONT (ugledavši na vratima s desne strane René-a Charles-a Bruère des Rivaux):

Ali, gospodje, gospari, molim vas, biste li u bližnju dvoranu, da se čime okrijepite!

JELENA:

A, s velikim veseljem, gosparu maršale!

GJIVO:

Vi ste odviše ljubezan, svijetli vojvodo!

JEDAN DIO VLASTELE OKO MARMONTA:

Odviše milostan!

DRUGI DIO VLASTELE:

Pravi gospar!

LUKRE (u času kad Marmont i njegova skupina kreću istim redom, kojim su i došli put vrata na desnu):

Ali eto— dižu se. Gospodje su se rashladile i Marmont je dao znak gosparu Renù za večeru.

GJANLUKA I RADO (prema svojoj skupini):

Ho'mo, ho'mo, jer je ovdje vruće. (Odlaze sa svojim društvom za Marmontom i ostalim).

ANTUN (nudeći Lukri ruku):

Valja da nadjemo lijepo mjesto, jer ćemo i tamo malo letjeti, Lukre!

LUKRE (smijući se):

I samo letjeti, gosparu Antune!

PRIZOR ČETVRTI.

ANTUN, LUKRE I NIKOLICA.

NIKOLICA (mlad, mršav, dugoljasta lica s udubljenim plavim očima. Obučen je na starinsku. Visoki stas ponešto mu je neprevijano pokučen. Približavajući se Lukri):

Lukre, jednu samu riječ!

LUKRE (s iskrenom susretljivosti):

Ti, Nikolica! Ma za tebe — i deset! Gdje si večeras?

NIKOLICA:

Kad se do tebe nije moglo ni doprijeti! (Gleda na gospara Antuna).

ANTUN:

Lukre, ho'mo!

LUKRE:

Docnije, gosparu Antune, docnije; Nikolica će me dopratiti.

ANTUN:

Samo nemoj da te dugo čekam. (Klanja se i odlazi kroz vrata na desnu).

PRIZOR PETI.

NIKOLICA (potiho):

Lukre, Frano nije došao. Jesi li vidjela?

LUKRE:

Nijesam se na to ni osvrnula.

NIKOLICA:

Lukre!

LUKRE:

Ma što se čudiš??

NIKOLICA:

Tvojoj hladnoći, u kojoj te ni ja ne poznam više.

LUKRE:

Nijesu mi draga čeljad, što živu u snu — eto ti moje hladnoće!

NIKOLICA:

I tako zaboravljaš svu onu snagu, koja se krije u onom sanjanju, Lukre?! — Čovjek, koji se je večeras zavukao u procijep obljubljene hridine, da je svojim slomljenim rukama prekrije, za tebe, za tebe nije dostojan ni jedne same misli?! Mladić, koji izvan slobode ovoga Grada nije vidio nego tebe, — zamamno dijete ove dubrave — koji je svu ljepotu svoje duše prelio u jedan san, — zovi tu ljubav i snom, Lukre! — za tebe nije bio odvojen od drugijeh, koji su išli za tobom, da ih ti — ti obogatiš...?

LUKRE:

Ne mogu ti sentimentalizma — ne mogu sile — ne mogu plakanja. Pa zašto plakati, Nikolica? Dosta je bilo

više s tom ustaranom oligarhijom, s tim silovnim vladanjem! Uspomene teku i mojom krvlju, i s mojom kućom svezana je jedna prošlost, ali kad se večeras moja vrata otvaraju i siromašnu gradjaninu, zašto da ne budem vesela?

NIKOLICA:

Misliš, je li, da je u ovome sjaju samo spas, početak slobode? — Ja te žalim, Lukre! — Nije ni čuda! Nešto enciklopedisti, nešto pametni oko tebe, valjalo je da ti zavrte glavom, pa da ne vidiš, koje li je siromaštvo, kad treba zvati tudjinca, da ti u kući učini reda.

LUKRE:

I ti dakle, kao Frano! Jedni doma plaču, a drugi dolaze ovamo obraćati i koriti. Ma zašto nijeste barem ostali svi doma?!

NIKOLICA (živo):

I zadnju žicu nježnosti gubiš u svome sljepilu, Lukre! Za mene — malo mi je stalo. Ali dodji ovamo pa gledaj! (Vodi je do prozora, koji ostaje na lijevoj strani, te otkrivajući svilenu zavjesu kazuje joj put kuće, koja ostaje prema dvoru): Tamo, prema nama, zatvoren je uz starog vlastelina mladić, koji zaplakanim očima viri u ovaj rasvijetljeni Dvor. Sve, što je imao najljepše, umrlo je u ovoj palači za njega. Imao je golu, osamljenu hridinu sred otvorena mora, obasjanu borbom i sjajem, kad jednu predvečer dodje tudji vojnik, popne se na nju i reče mu: »Nemaš više ni hridine!« Imao je jednu djevojčicu, kojoj nigda nije ni kazao, koliko i koliko je ljubi, — djevojčicu, za koju je bio spravan proći preko svijeh tradicija kuće, a ona — u času, kad se on vâljâ niz hridinu kao potišteni rob — trči vesela k njegovu zatorniku. a njega zastire prašinom smijeha. Ovamo je veselje — klanjanje — sjaj, ali onamo je ponos — poštenje — vjera! Za njega ni uzdah, a za došljaka i posmijeh — i mig — i ljubav! Lukre, razumiješ li ti tu bol?

LUKRE (oslobadjajući se od Nikoličine ruke):

Dosta! Dosta! Žao mi je, da ne mogu izliječiti stare rane i na njih navrnuti nov život. Bolesnici kadgod ozdrave i sami... Tako će jedan dan i Frano. U životu pak, dragi Nikolica, svedj ti je tako, da jedan ljubi, a da je drugi samo ljubljen. (S hladnom, oštrom samosvijesti žene, koja se otkriva): Ma ne razumiješ, da i ako žena, imam još to pravo, da ne ljubim silom one, koji mene traže, nego one, koje ja hoću. I kad dodje taj, onda ću otići sama k njemu, da mu prošapćem: Evo me, evo ti moje ljubavi — moga života!

NIKOLICA:

I ti ga dakle tako lasno ostavljaš?

LUKRE:

Ostavljam? A kad sam ga, Nikolica, držala?

PRIZOR ŠESTI.

NIKOLICA, LUKRE I ANTUN.

ANTUN (dolazi s desne strane):

Lukre, ma gdje si? Svi pitaju — svi gledaju! Da znaš, kakav je marcapan,[1]) a malvasija[2])!

LUKRE (veselo):

Hod'te! Hod'te! Omalo da mi nijesu slomili moskar.[3])

---

[1]) neka vrsta slatkarija.

[2]) vino od posebne loze.

[3]) lepeza, — na kojoj, ako bi je se gledalo prema svijetlu, ugledao bi se tajni znak framasunstva.

ANTUN (uzimljući moskar iz Lukrine ruke gleda ga tajanstveno prema svijeći):

A, još je tu! ... (obrćući se, uskošeno prema Nikolici): Ma vidi ti njega! Zbogom, moj dragi, zbogom. (Nudeći Lukri ruku.) A sad, ho'mo! (Odlaze smijući se.)

PRIZOR SEDMI.

NIKOLICA sam.

NIKOLICA (gledajući za Antunom i Lukrom, ostane za čas kao izgubljen, pa potiho nastavlja):

Jadni Frano, ... a još jadniji Grade! »Ne plače se nad ruševinam, ne krpi se razdrti barjak« — eto, kako zuji glas života. — Života? ... I ako tko još bdi i plače u škripu oskvrnute hridine, onda — onda je sanjar! Ni jecaj dakle izgubljene čistoće!

PRIZOR OSMI.

NIKOLICA, ŠIŠKO I MARA.

ŠIŠKO (vraćajući se iz dvorane kroz vrata na desnu. Debeo je, srednjega stasa, malih, izvaljenih očiju, koje izgubljene igraju pod njegovim blijedim čelom. Obučen je na starinsku, u svilene kratke hlače i u fraku. Na glavi ima peruku. Njegovo staračko tijelo trese se, klima, te ga jedva za rame drži gospodja Mära, na kojoj šušti tvrda, bogata svila):

Brr ... zima — zima ... Mära! Oganj niz lice, a vjetar kroz kosti. — Sve mahnito, sve pjano — a u kutu duše — ukočena strašila! Ha! vidi ruke, što se diže sa stijene, da me zahvati, da stresne ove stare kosti. Čekaj! Čekaj! — Nijesam ja kriv, ona je tu — Sila! Dovedi je, dovedi, da je zgazim, da je satrem, pa ćeš onda vidjeti, kako će se i ove stare kosti nasmijati. (Lamajući rukama, kao da se bori s kime): Mära, Mära, ha ..., ha ..., zima, zima u mome smijehu, u mome disaju, u mojim kostima,

MARA (prenerażena od strana, od tuge):

Gospo od Milosrdja, pomozi me! (Obrćući se vidi Nikolicu, koji povučen žalosno motri na tu pojavu sakrite tuge i očaja): Nikolica, dijete, — dodji! Drž' ga — ruka mi je slomljena.

NIKOLICA (hvatajući gospara Šiška):

Gosparu Šiško! ...

ŠIŠKO (gledajući ga nepouzdanim očima):

Ko si ti, da me još tako zoveš?! Rugaš se — je li? Mära, Mära, samo ti! ...

NIKOLICA:

Smirite se, ja sam Vaš Nikolica, kojega ste držali na krštenju.

ŠIŠKO (gledajući ga razvaljenih očiju):

Ti — ti! Dodji, da — dodji! Ako sam te negda zagrlio svojom rukom, onda je i tebi sad zima — je li? (Potiho, gotovo šapćući mu u uho): Ne čuješ li žamor i šuškanje sjenâ? ... Kriješte, vrište, lamaju rukama — a tamo — sred cvijeća i svijetla — umire na svilenoj postelji vas jedan život prijegora i ljepote ... Odvedi me, odvedi — tamo kroz hodnik, do uzidana bukla, u crnu dvoranu. Turni unutra kao negda zločinca i ove stare kosti, i kad čuješ, da nada mnom zaklokne ponor — da val ušmrkne zadnji moj disaj, vrati se amo — smij se — pij ..., učinio si djelo milosrdja. (Pada iznemoren na kanape).

MARA (prestrašena):

Zovi mi zdure, Nikolica, da ga odnesemo kući.

NIKOLICA:

Kakve zdure, gospo Mära! Da je još njih u Dvoru, večeras ne bi bilo bala. (Trči na vrata, koja ostaju sred pozadine, te videći gdje prolazi sluga, zove

ga, pa skupa s njim podiže gospara Šiška i vodi ga podruku iz predsoblja).

MARA (oko Šiška):

Ho'mo doma, Šiško!

ŠIŠKO (tresući se):

Gdje sam — kud me vodite?

NIKOLICA:

Gospodju je Märu smela vrućina, pa valja da idemo.

ŠIŠKO:

A da, da, valja — valja ... tužna ona. Măra, možeš li?

MARA:

Mogu, mogu, samo da idemo što prije. (Šapćući Nikolici): A što će Marmont, kad vidi, da nas nema?

NIKOLICA (prateći ih do vrata):

Ne mislite, to je moj posao. (Odlaze Šiško, Măra i sluga).

PRIZOR DEVETI.

NIKOLICA (ispratívši ih do vrata, vraća se u predsoblje, te će bolno i ironično gledajući prema dvorani, odakle prodire šum veselja i razgovora):

Što će Marmont?! ... Marmont možda ne će ni zamijetiti, da je s bala nestalo nekadašnjeg kneza! (Ide u dvoranu.)

ZASTOR.

Čin drugi.

Te Deum.

(U rujnu 1814.)

Salon u kući gospara Miha, Franova oca, iza Gospe. Pokućstvo je u stilu Louis XVI. Stijene su pokrite damaškom. S lijeve strane veliki balkon zastrt bijelim zavjesama, kojima igra lagano povjetarac. S desne strane, kao i na pozadini, velika vrata, iskićena stukadurama, a prekrita zastorom od damaška. Blizu balkona, u širokom starinskom naslonjaču, sjedi gospodja Ane. Obučena je u tamno ruho, s mahramicom od čipaka preko vrata. Blijedo, usahnulo lice bacila je nauznak puštajući, da joj ga blago gladi vjetrić, što maše zavjesama i prebire njezinim sijedim vlasima. U skutu, nad otvorenim molitvenikom, prekrižila je ruke, te počiva kao umorno, iznemoglo čeljade u slatku trenutku mira i polusanice.

PRIZOR PRVI.

KATA (stara »djevojka«,[1]) ulazeći kroz vrata na pozadini, ide polako put gospodje, dok nekome govori, koji je za njom):

Sad ću vidjeti... Ma gdje vi da smetate! Promislite, koliko vas želi, pa još — nakon toliko vremena! (Prema gospodji Ani): Gospo, evo vam fra Iva! — Ma vidi ti nije! Ili je zaspala?

ANE (vraćajući se k sebi):

Ko je?

KATA (obrćući se k vratima):

Udjite popolako! (Dolazeći pred gospodju): Gospo, ja sam. Pogodite, koga vam vodim!

---

[1]) sluškinja.

ANE (prolazeći rukom preko očiju):

Käta, što je? Ja sam malo zadrijemala. (Videći, gdje Käta gleda put vrata, obrne se i ona, pa kad ugleda fra Iva, zagrnuta u crnu fratarsku kabanicu, ostane za čas od iznenadjenja napola podignuta, držeći se rukama za naslonjač. Käta u toliko odlazi kroz vrata na pozadini).

PRIZOR DRUGI.

GOSPODJA ANE I FRA IVO.

ANE:

Fra Ivo, varaju li me ove moje oslabljene oči?!

FRA IVO (trčeći prema gospodji Ani, kad dodje do nje, klekne i poljubi joj ruku):

Gospo Ane!

ANE (gladeći ga rukom preko glave):

Fra Ivo, dijete, živ si!

FRA IVO:

Živ, Gospo!

ANE (uzdižući oči):

Jadni fra Ivo, jadna tvoja braća! K Turčinu valjalo je da pobjegnete — i da vas on razumije. A zašto? Jer nijeste mogli zaboraviti svoje gospare i Marmontu podignuti tri prsta! ... Kako su malašni ljudi! — Hoće vjernost nametnutu, a ne onu dobivenu s ljubavi. Sve se može, ali to ne, je li?

FRA IVO (sjeda uz gospodju Anu, pa nastavlja sve življim i življim zanosom):

Kad smo onu noć, nazad šest godišta, bili prisiljeni da pobjegnemo u tudjinu, jer se u Gospi Velikoj[1]) nijesmo htjeli zakleti Napoleonu, ostavljajući prag onog sta-

[1]) dubrovačka stolna crkva.

rog samostana, pogledao sam, Gospo, još jednom put onih visokih gradskih zidina, pa sam ih pitao: Ma recite, recite, što je u tome vašem Gradu, kad mene, tudjinca sili, da za nj ostavim svoj mir!

ANE (razigrana zanosom fratrovim):

Što je — što je, fra Ivo?

FRA IVO:

Jedna spoznaja, jedno objavljenje, Gospo, što ti udju besvijesno, nezvano u dušu, a što ti preliju svu jednu snagu — snagu za nečim, što diže i osvaja, što mami i poljepšava, što te vodi, vodi, k jednoj beskrajnoj ugodnoj misli, od koje hvataš, osjećaš, kao najprvo, kao najmanje, nju — radost slobode!

ANE:

Da je blagoslovljena, fra Ivo, i — tudjina, kad nam vraća ljude još vjernije! Da je Frano, da te čuje! Nego čuj, — jesi li mi bio u Lukre, kako sam te jučera, netom sam doznala, da si se vratio, po Käti zamolila? Ta ti možeš u Gjanlukinu kuću u svaku uru, jer si mu bio pokojnoj ženi na smrti.

FRA IVO:

Bio sam odmah, Gospo, i po sreći našao sam doma same Lukru i tetku joj Madu. Rekao sam Lukri, da je želite vidjeti, i to što prije, jer da joj imate kao kuma nešto predati.

ANE:

Pa — hoće li doći?

FRA IVO:

Čudim se, da ih nema još ovamo.

ANE (nemirno):

Gdje su — gdje? . . .

FRA IVO (čudeći se njezinu nemiru):

Ma Gospo?

ANE (s izgubljenim pogledom, a dubokim, tajanstvenim glasom):

Ne čini ti se, fra Ivo, da već čuješ u ovoj kući dah propadanja?

FRA IVO (kosnut):

Što govorite, za Boga, Gospo?!

ANE (očajno, ali s glasom punim materinske strepnje):

Ne, ne, — ne varam se. Tu je, tu — na vratima, pa će i njega, moje dijete, da mi zahvati. Još samo Lukre mogla bi da mi ga spasi. On ju je ljubio, ali, ali, neizmjerni jaz dijelio je kćer negdašnjeg jakobinca od sina staroga vlastelina. Otkad ga ona nije razumjela, on nije više mislio ni na što, nego samo na život, samo na uskrsnuće ovoga Grada. Kad su otišli iz grada Frančezi, da si ga vidio samo, kojom li je vjerom držao, da je nā — republika spasena! Ali, ali, i to nadanje, kako ga je brzo izdalo. Kad su vidjeli, za čime on i još neki od našijeh idu, odmah su se i novi prijatelji stali da vladaju kao Frančezi. Svi naši, koji su potpisali »protestu«, bili su zatvoreni po kućama, a njega, moje dijete, zatvorili su u Lovrjenac.[1]) Danas su svi opet pušteni, a bit će i on. A znaš li, zašto? Sve — sve je svršeno! U Gospi Velikoj zaslavit će domalo zvona na Tedeum, što će se zapjevati u slavu opet jednog novog gospodara. A iza toga?... (Hvatajući se rukom za glavu): Fra Ivo, ne će mi se više vratiti sin, nego će mi ući ona — smrt!

FRA IVO (tažeći ju):

Mislite li, Gospo, da Frano može zaboraviti svoju majku?

---

[1]) tvrdjava Sv. Lovrjenca, sagradjena na velikoj, strmoj hridi koja se diže iz mora na Pilama, predgradju Dubrovnika.

ANE (uzdišući):

Da je može, bilo bi bolje. (Živo, ali očajno): Jer ja, ja da gledam njega, gdje živi nekim životom, u kome je odreka jedini smisao!

FRA IVO:

Ma gdje — te slutnje!

ANE:

Tâ, tâ — istina, reci tako, fratre! I on, on će tu odreku izvesti, sad, kad na Gospi zaslave zvona; on — on će vezati sebe, njih — svoje drugove najstrašnijom zakletvom — zakletvom odricanja na ljubav i život. (Boreći se proti očaju): Ne, ne, valja da susretne Lukru, da ju pogleda, i da kroz nju zaželi život, život, fra Ivo, samo da mi ne gine svaku uru, svaki čas, žedan on, žedna ja one tihe, mirne domaće sreće. (Najednom uzdižući se tijelom, a očima podignutim i glasom punim pregaranja): A ako i to ne pomogne, onda, fra Ivo, valja da je sudjeno bilo, da izumremo klanjajući se našemu bijelome Zlamenu — barjaku Sv. Vlaha. (Osluškujući): Ali, evo nekoga; da nije Frano, da nijesu one?

PRIZOR TREĆI.

GOSPODJA ANE, FRA IVO, MADE I LUKRE.

(Made i Lukre ulaze s vrata na pozadini. Obučene su obadvije od šetnje; Lukre u bijele, ljetne haljine, a Made u tamne. Made je postamnija gospodja, krupna stasa, široka lica, s velikim dubokim očima, koje nemirno igraju. Lukre je u cvijetu mladosti. Od ljepote nije ona još ništa izgubila, a sigurnost i ponos, što joj iz svake kretnje izbijaju,, daju još većeg čara njezinoj laganoj pojavi).

MADE (veselo):

Gospo Ane — evo nas!

ANE (ljubezno prema Madi i Lukri):

Dobre došle, dobre došle! Gdje si, Lukre; valja da te zaželim, da mi dodješ!

LUKRE:

Ali smo još na Konalu,[1]) a daleko je po vrućini do grada, Gospo!

MADE:

Pa ne samo to, nego sad, otkad su dulje večeri, dale smo se i na opremu, gospo Ane! Kapetan Ivo, kako pomorac, hotio bi što prije vjenčanje.

ANE (s blagim, sjetnim posmijehom):

Ma baš na opremu, je li Lukre? Ima pravo kapetan, gdje te hoće na sigurno, Lukre!

LUKRE (smijući se):

Kako, kako, na sigurno, Gospo?

MADE (prema fra Ivu):

I svedj ti je ovaka! Njezine »frlosije«, ko bi ih razumio, Bože! Ne će se zaisto nego Ivo, koji je u nju zaljubljen kako »zibo«.[2])

ANE (s istim posmijehom):

Neka, neka, zato mu je ona i draža, Made! (Prema Lukri): A da ti i ja, dok sam još živa, iskažem svoju radost, zvala sam te, da ti nešto predam, Lukre!

LUKRE:

Ma, gospo Ane, kako da vjenčanje ima biti sutra! A kad tamo — istom do godišta! Kapetan trči tamo-amo; još ga nijesam, kako ja hoću, ni dobro upoznala.

MADE (uzrujano prema fra Ivu):

Uf, uf, koja vjetrena glava, fra Ivo!

---

[1]) kraj izvan grada, na Pilama.

[2]) t. j. čovjek, koji ne diže oči s čega.

FRA IVO (koji je dosada mirno slušao razgovor gospodjâ):

Smirit će se, smirit, gospo Made! (Prema gospodji Ani): Ali, Gospo, ja idem, jer će Zdrava Marija brzo.

MADE:

A Tedeum — fra Ivo? Otit' ćemo i mi!

FRA IVO:

Ja, ja sam samo na prolasku, da pozdravim negdašnju ćeliju, gospo Made!

ANE (prema fra Ivu):

Hvala ti, hvala. Ne zaboravi me u molitvama, fra Ivo!

MADE:

Ni mene, ni mene! (Fra Ivo, poklonivši se duboko, odlazi kroz vrata na pozadini).

PRIZOR ČETVRTI.

GOSPODJA ANE, MADE I LUKRE.

ANE (idući put jednog zlatnog ormarića na desnoj strani):

Sjed'te, sjed'te! — Ludost je, što ću ti dati, Lukre, ali da znaš, koliko je željâ u njoj zatvoreno!

MADE (za sebe):

Svedj gospodja, koja umije i riječima da te veže.

ANE (dolazeći pred Lukru s jednom malenom pozlaćenom kutijicom):

Ovdje je moja vjenčana korunica, kojom su me okitili u najsretniji dan moga života, Lukre! Cvijet od naranče, kao i trator, uveli su odavna; ostao je samo vez, vez od zlata i bisera. Uvuci u nj u dan svoje sreće novo bijelo i crveno cvijeće, i onda nek ti sretna ruka zadjene ovaj blagoslov u tvoje lijepe, bogate kose.

*

MADE:

Kako je lijep taj mali, sitni vez!

LUKRE (smeteno):

Ali, gospo Ane, ovdje je zlata, bisera! Pa ovo lišće da dignem? Čini mi se, da ne smijem, jer je cvijeće jednog — života!...

ANE:

Što je odavna uvenuo, a sad gine i gine, dijete! — Ne gledaj na to — jer ja — još malo — sasvim malo...

LUKRE (zabrinuto):

Ne govorite tako!

MADE:

Ma zaisto mogli ste otići u Gruž, jer ljeti, s ovom vrućinom, ostati zadušeni u gradu!...

ANE:

Ja u Gruž? Sama! A Frano? — A Miho? Jedan zatvoren u Lovrjencu, a drugi gdje obija prage kongresa u Beču!

MADE:

E ma znate — i Frano je odviše zašao! Ima pravo Gjanluka, kad govori, da valja jednom razumjeti, da se s jačijem ne može.

ANE (sležena):

Ne mo—že?

LUKRE (prekidajući neopreznost Madinu):

Tete!

ANE (prevrćući fino razgovor):

Lukre, hoćeš li da ti ukažem cvijeće, što ga gojim u Gradu? Da znaš, dokle mi se je ljubidrag uspeo!

LUKRE:

Ho'mo, ho'mo, gospo Ane! (Gospodja Ane uzimlje šalin, što je bio uz nju, te odlazi s Madom i Lukrom kroz vrata na pozadinu).

PRIZOR PETI.

SABO sam.

SABO (ulazi s lijeve strane, iza zavjese. Visok je, uzmetnut, tamna, blijeda lica, koje rasvjetljuju bijele vlasi. Očima žmiri kao čeljade, koje ne vidi dobro. U lijevoj ruci drži pismo, a u desnoj lorgnon. Obučen je na starinsku. Netom udje u salon, pogleda naokolo, kao da traži koga. Salon je već zastrt sumrakom):

Ane! — Ane! — eto dolazi — večeras! — Nema je. (Ide k stolu, te zazvoni u srebrno zvonce, koje je na tacunu).

PRIZOR ŠESTI.

SABO I KATA.

KATA (dolazeći kroz vrata na pozadini):

Jeste li me zvali, Gosparu!

SABO (ne obrćući se):

Käta, gdje je gospodja?

KATA (s vrata):

Eno je na »taraci«. Došle su joj gospodja Made i mala Lukre.

SABO (uskošeno):

Puh — i one! Pa još — danas! Ništa, ništa, večeras dolazi gospar Frano. — Kad dodje, reci mu, da sam ja ovdje.

KATA (s vrata):

Bit ćete služeni, Gosparu! (Odlazi, iza kako je medjutim pripalila »lukijernar«.[1])

[1]) svijetnjak od srebra ili žute mjedi, u kojemu mjesto svijeće gori zeitin.

PRIZOR SEDMI.

SABO *sam.*

(*Šetajući ide do balkona, te iza zavjese viri*):

Idu, idu, idu u — Gospu! I puk, i pučani i — vlastela. Neki će se od vlastele zatim svratiti amo i pitati: »Imaš li što?« — a kad tamo — što ih čeka?! (*Maše pismom, koje drži u ruci*): Skupiti se u se i progutati i ovo! (*S iskrenom, živom boli*): Ali prije toga nasilnog smirenja pogledat će njihove oči večeras u ovoj kući naokolo, da li ima još jedna luč, luč nadanja, i pri tome uprijet će se na najmladjega, na Frana. A on, koji još ne zna ništa, koji će sad banuti slobodan, a pun pouzdanja, da je u poslanstvu njegova oca osiguran spas! I ja, ja, da mu otkrijem, da je i to izgubljeno! Ne, ne, ne dolazi još, čuj od drugih, od zvona na Gospi svoj udes! (*Osluškujući*): Ali neko ide, trči, korak je živ, vješt ovoj kući, njegov korak — (*nervoznim smiješkom*) ha, ha, — Frano! (*Dok Sabo izgovara ovu zadnju riječ, ulazi Frano s vrata na pozadini, a za njime Niko Lucov*).

PRIZOR OSMI.

SABO, FRANO, NIKO LUCOV.

(*Frano je srednjega stasa, crne garave kose, tamnih udubljenih očiju, zagorjela obričena lica, na kome je pri usnama skupljen zagušeni posmijeh mladoga čovjeka od 30 godina. Obučen je u crno odijelo, koje mu pada nekom finom, neprevijanom nehajnosti. Držanje mu odaje iz svake kretnje usisanu plemenitost krvi. — Niko Lucov je visok, suh, pognutih ledja, s licem prekrivenim od neke tuge, koja je ostavila i na čelu i pri usnama usječene svoje tragove. Srednje je dobi. Pogled kao da mu luta za nečim dragim bez ufanja — bez žudnja. Obučen je u crno odijelo*).

FRANO (*ušavši, odahne na vratima kao opojen slatkim zadahom kućne topline, te s blagim sjetnim posmijehom na usnama pozdravi Saba*):

Evo me, Sabo!

SABO (*nervozno*):

Dodji, dodji, jer je sve pusto u ovoj kući bez tebe.

NIKO LUCOV (*ulazeći za Franom, te zatvarajući vrata*):

Da, baš pusto, Frano!

FRANO:

A kako je bilo meni, gdje sam jedva čekao, da me puste, samo da dodjem k tebi, Sabo, i da te pitam, imaš li što iz Beča?! Je li ćaće štogod izvojštio na kongresu?

SABO I NIKO LUCOV (*zabrinuti oko Frana*):

Ma sjedi — počini!

FRANO:

Kakvo počivanje! Govori, što je, Sabo!

SABO (*ne gledajući ga*):

Ništa, kako možda želiš, Frano!

FRANO (*kosnut*):

Ma što?

SABO (*mašući nervozno pismom*):

Eto pisma, gdje piše, da je opremljen iz Beča!

FRANO (*hvatajući za pismo, a gledajući začudjenim pogledom Saba*):

Kako? On opremljen! Ma je li moguće?!

SABO (*otimljući ruku, te očajno bacajući pismo na stol, živim, prodirnim glasom, koji raste, raste, kao što provaljuje i njegovo uzbudjenje*):

Jest, moguće je sve, jer njega, tvoga oca, opremaju kući, kako što se ne oprema ni prosjaka. I promisli, da se

tako vrši ona velika namjera, koja je okupila i pamet i snagu Evrope. On kuca, on moli, dijete one vlade, koja se je prva nametnula Orkanu, da je prizna. On kuca na vrata dvorova, koja su mu negda svečano rekla: »Mi, mi ćemo ti braniti, mi priznavati tvoju slobodu!« A sad reci, reci, kako je ime toj pravdi?!

FRANO (koji je dotle s nemirnom, gotovo mahnitom čežnjom pratio Sabove riječi, najednom ostane kao prikovan, pa nakon malo hladnim poluzatvorenim posmijehom promuca):

Ime! — A kako ćeš da se drukčije zastre ljuckota nego odorom imena, koje šušti i zasljepljuje! — Pa, mi smo maleni! Što imamo sa sobom? Ni prostora, ni sile, ni blaga više, nego samo iz starine plemena neugasivu čežnju za vlastitim slobodnim životom na ovoj pustoj, izloženoj hridini! Pa tu čežnju hoćeš da ti poštuju! (Smije se nervozno).

SABO:

Ne, ne, oni joj sude, da zamre.

NIKO LUCOV:

Ili bolje, da se ugasi u bešćutnosti novoga vremena.

FRANO (živo):

A mi dakle, koji smo puni te čežnje, da gledamo, gdje ona žalosno zamire u nama i u našoj djeci!? Ne, ne, nek umre odjednom, s nama, u činu, što joj nameće snaga ljepote!

NIKO LUCOV (ganutim zanosom):

Koja nek te u tvojoj namisli uzdrži, sinko, da mogu reći: A sad otpusti s mirom slugu svojega, Gospodine!

SABO (ošinut):

Ma što misliš, Niko Lucov?

NIKO LUCOV (mirno, ali ponosno):

Mislim, da je grijeh živjeti i ploditi se bez slobode i ljepote, Sabo!

SABO (prestrašen za Frana):

I tad mamiš i mladje!

NIKO LUCOV (s ponosnim posmijehom):

Ne, nego uživam, da su oni jači od nas. (Mirno — hladno): Pa zašto strepnja, Sabo? — Valjada radi ono malo zime, što ti pred odrekom na život kroz kosti prodje?!

SABO (navaljujući zabrinuto):

Ma gdje ste zašli, gdje! Promislite na svojtu, na prijatelje, na sve one, koji su okolo vas, a koji ne će da se raskrste sa životom.

FRANO (zaneseno, živo):

Gdje su — gdje? Zovi ih, dovedi ih, da čujemo samo, što čekaju, što čekaju od tog novog života, u koji ulaze već slomljeni.

SABO:

Eno ti ih u crkvi — na Tedeumu!

FRANO (zapanjen, prelazeći rukom preko čela):

Na Tedeum? — I oni su otišli?!

NIKO LUCOV:

Otišli, Frano!

FRANO (živo, odlučno):

Ne, ne, hod'te — hod'te za njima. Niko Lucov, prošapći im, da večeras zazivlješ još zadnje, ali najsjajnije vijeće, koje ni Venecija nije vidjela. Možda ih ponos prožme, kad čuju te riječi; možda se ganu, kad vide, da ih knez — knez glavom moli. Nadji najtoplije, najdublje riječi! Ne osvojiš li ih time, budi oštar, probadaj, krvavi,

ali samo, samo mi ih dovedi amo, da čujem, da vidim, mogu li oni još misliti na život!

NIKO LUCOV (zanesen za Franom):

Ho'mo, ho'mo, Sabo!

SABO:

Ali, ako nas ko vidi, gdje čekamo, gdje se kupimo?!

NIKO LUCOV (odvlačeći ga):

Sumrak je, sumrak! Ko ćeš da pogleda više na sjene, Sabo! (Prema Franu): Ne zaboravi, da ih dočekaš sjajem, što pristoji najzadnjem i najsvečanijem vijeću, Frano! (Odlazi sa Sabom kroz vrata na pozadini).

PRIZOR DEVETI.

FRANO, zatim KATA, NIKOLA i PERO.

FRANO (zvoni u zvonce, koje je na tacunu).

KATA (dolazeći na vrata pozadine):

Zapovijedate? (Ugledavši Frana): A, Gosparu!

FRANO:

Gdje su Nikola, Pero? — Zovi ih, Kata!

KATA (odlazi, te nakon malo dolazi s Nikolom i Perom na vrata):

Evo ih, Gosparu!

FRANO (neobrćući se):

Pripalite sve svijeće tamo, u salunu. Kata, zatvori sva vrata, spušti sve zastore! Poredaj stole naokolo, a pri vrhu stavi onaj zlatni, veliki stô. Brzo, brzo, sve u jedan čas, bez buke, bez lupanja.

KATA (začudjena gledajući sad na gospara, a sad na ostalu službu, kao čeljade, koje ostaje iznebušeno):

Ali, Gosparu . . .

FRANO (prekidajući je):

Učinite, kako sam rekao!

KATA (povučena u se):

Bit ćete služeni, Gosparu! (Odlazi s ostalom službom).

PRIZOR DESETI.

FRANO sam, pa LUKRE.

FRANO (ostajući zamišljen posred salona, najednom se prene ošinut, kao da istom raspoznaje svu težinu časa, što će da nastupi):

Koliko hlapata — koliko nada! Sve to — sad — polomljeno, satrto! A promisliti, da smo djeca, djeca sunca, koje grije snom ljepote! Na, sad će doći — svaki će u me uprijeti oči, oči koje ne plaču, ali koje grizu i paraju. Hoćete sunce — je li? Hoćete život — život, koji ne vene? Ne, ne, otpalo je vaše cvijeće; nema još od njega no zadnji miris. Udahnite ga — i usnite! To je snaga — snaga ljepote . . . (Izgovarajući ove zadnje riječi, okrene se prema vratima, kao da ih dovikuje onima, koji će da dodju iz crkve, kad se u taj mah pojavi na vratima pozadine tiho, gotovo preplašeno, Lukre, koju kad ugleda, ostane za čas smeten, dok mu s usana odleti blagi, topli, napola zamrti poklič): Lu—kre!

LUKRE (kao smetena):

A došli ste! Majka me je poslala po Vas.

FRANO (začudjen, ali ujedno već osviješten):

Majka?! Ili ste je došli naći, Lukre?

LUKRE (takodjer otresena od svake zabune):

Ne, ona me je zvala, da mi preda — nä korunicu (pokazuje na kutijicu, koja je ostala na stolu).

FRANO:

Korunicu? Za vjenčanje, je li? A s kime? Pa — zašto baš ona, a to — danas!!

LUKRE:

Ne znam ni ja. A s kime? — S kapetanom...

FRANO (prekidajući je):

S pomorcem... (Iznenada prekine ga zvonjavina zvona na Gospi, te na njihov zvuk zastane zaboravivši Lukrinu blizinu. Kao da je od jednom najsilniji, najdivlji val provalio kroz tamu one već sutonom zahvaćene dvorane i svojim šumom, svojom pjenom, provukao se, razlio, kroz sve škripe, sve zidove, cijelo pokućstvo, pa došavši do Frana razlivenu snagu na novo sakupio i svalio cijelim praskom udarca na njegovu pojavu. Njegovim tijelom prostruji na onaj nevidljivi šum jedna prodirna ježnja, te ga tamo-amo prošika, pa se sakupi, sleže, nekom ledenom ukočenošću u uzdignuti pogled njegovih tamnih očiju, pred kojima kao da je sve iščezlo, sve utonulo — u nenadno rastvoreno ždrijelo tame i praznine).

LUKRE (iznenadjena slavljenjem zvona):

A! — Tedeum! A ni ja, ni tete nijesmo prispjele!

FRANO (probudjen na onaj poklič):

Na vrijeme — na vrijeme ti je, Lukre! Crkva je blizu. Pa čuješ ga, čuješ i ovdje! (Živo, silovito): Nä, eto, provalilo je, prodrlo slavljenje svih zvona. — Vidiš i — ja ga slušam! Leti, šumi, mota se, svud oko mene, oko svakog ćutila moga tijela — i ja sam tu, isto tu, a ti — ti — iznenada si došla, da se nauživaš ovog pridušena umiranja. I ko te zove? Ona! — moja majka! Kao da sve, sve se mora urotiti, da te u nekim časovima sapre, stegne u jedan mukli, izdišući jauk, u kome s prezirom pogledaš na zagonetku ljudskog života. — Sad bježi — bježi — kad si čula, kad si vidjela, kako je teško dijeliti se od onoga, čemu si toliko i toliko bio privezan, o Lukre! (Lukre naprotiv ostaje prikovana, začudjena, kao čeljade, koje se prvi put susreta s nekom boli, koju dosada nije moglo ni zamišljati, dok naprotiv Frano, ne osvrćući se na njezinu blizinu, sjeda u naslonjač, pa glasom isprva laganim izazivlje cijelu tužnu sliku, koja mu se kao vizija prikazuje pred očima): ...I nema, nema je više, nje, hridine, izrovane, izgorjele, ali uvijek nje, uzdignute, gdje uživa u svojoj slobodi. More će je i nadalje polijevati, vjetar će joj još uvijek u onim tamnim nevjernim noćima zujati oko škripa onu dugu, neizmjernu pjesmu uzbudjenja, a ona, sakupljena, čudit će se i moru i vjetru, gdje je još miluju. (Skače se): I mi, mi, da je gledamo tako potištenu, dok oko nje cijela narav diše slobodom! Ne! Kad je stvarala, grijala je, a sad, nek se njoj spali na žrtvu sva ta snaga i nek buknuli plamen zablista kao zadnji blijesak ljepote!

LUKRE (otreseno, do njega):

A to sve, samo da se ne osjetiš prignut, je li Frano, neg svedj nošen na krilima praznoga ponosa. A ja, nüti, Jakobinka, pozdravljam život, koji je prost od svih veza samoljublja, svih idola, te je sâm za sebe lijep i neizmjeran.

FRANO (ustavši, živo):

Dà, ali je i besvijestan i prazan, ako ne upoznaš svu tu ljepotu u jednom dahu, u jednom biću, u jednom kamenu, Lukre!

LUKRE:

Tvoja ljepota zavodi, ali i lomi, Frano!

FRANO:

Drukčije ne bi bila ljepota, Lukre! Jer kako ćeš je zamisliti bez potpuna davanja? — Hajde, hajde, traži je samo na taj način, ako te čežnja za njom mori, i nek te ona zagrli i obasja.

LUKRE:

I nek me ona svu uzme, je li, i slomi?! Kako si bez milosrdja prema Jakobinki!

FRANO (živo, zaneseno, nervozno):

Danas sam bogat, silno bogat, Lukre, pa bi rada svakome nešto preliti od ove tajne prodirne snage, koja samo poljepšava život. (S glasom hladnim, ali sigurnim): Žao mi je, da je ne mogu i tebi, Jakobinki, udahnuti.

LUKRE (gledajući ga):

Meni?

FRANO:

Dà, dà, — a kome nego tebi, jer ili ne razumiješ, da kad me je slomila snaga ljepote, za mene nema više ni mržnje, ni ljubavi?!

LUKRE (silovito, radoznalo):

A onda — što?

FRANO (s velikim mirom):

Jedna svrha, velika i puna, kako i neizmjernost, Lukre!

LUKRE (sježena):

Ne, ne, to je — smrt! (Čuvši žamor u bližnjem salonu): Evo nä, čuješ, provaljuje život. Zove te! Nijesam samo ja ušla, nego evo i drugih, evo svijeta, koji još hoće da živi. — Ma nije li ludo, ludo, ginuti za nečim, što se ne da uskrsnuti, Frano!

FRANO (hladno, gotovo s prezirom):

Hajde, hajde, živi u onome, što je pred tvojim očima živo! Uživaj, grabi, plijeni — gdjegod susretneš jedan posmijeh, jedan čar. Ti! — ti nijesi nego samo za tlapnju, za uživanje jednog časa, što zasićena zgaziš, zaboraviš. Za

tebe što je spoznaja, što li osvitanje, što onaj nenadni susretaj, u kome se zamame i osvoje duše? Ti, ti ne znaš, je li, što je to, kad ti u krvi prenesu sve gospodstvo osjećaja, pa hladna, hrapava ruka dodje nenadano, da ti u nj zahvati. Hajde, hajde i zaboravi na ovaj čas, kad sam želio biti sâm, ja bogat u svojoj samoći, pa si došla ti, da me susretneš sa životom i da mu se nasmijem s cijelim prezirom... Ha, ha... (Smije se porugljivim, grčevitim smijehom).

LUKRE (izgubljena, ošinuta):

Ma što me je zvala, što? Da preda meni, pûčki, znak života, što ga oni odsad s prezirom odbacuju. Vjenčani vijenac da bude poruga ná kosama Jakobinke!! Ne, ne, dosta mi je vijenac mojijeh kosa. (Uzimlje prezirno korunicu, pripaljiv je u jedan mah o svijeću, te je baca pod noge): Nä, neka joj izgori ovdje, neka joj se biser razlomi pod njezinim gospodstvom, jer ja (hvatajući se rukom za čelo), ja, nijesam ni tako no samo za jednu tlapnju, za jedan čas, što zasićena zgazim... (Trči put vrata, ali se nenadno susreta s Nikolicom, koji ulazi s pozadine, dok kroz vrata na desnu stranu ulaze Sabo i Niko Lucov).

PRIZOR JEDANAESTI

FRANO, LUKRE, NIKOLICA, SABO I NIKO LUCOV.

NIKOLICA (uhvativši Lukru za ruku, dolazi naprijeda zapijehan, dok kroz vrata na desnu, odakle se pojave Sabo i Niko Lucov, prodre nemirni žamor ljudskog razgovora):

Frano — evo nas!

NIKO LUCOV:

Došli su ti — došli.

LUKRE (ostajući uz Nikolicu, gleda na Saba i Nika Lucova, te bi htjela, da izmakne, ali joj Frano, zaustavivši se do Nikolice, nehotice zapriječi put).

FRANO (s prekriženim rukama, a s porugom na licu prema Nikolici):

Čujemo Vas, čujemo, Nikolica, kao i zadah tamjana, što sobom nosite.

NIKOLICA (prevrćući bolno s očima):

Da si samo bio, da si čuo, Frano!...

FRANO (s hladnim, ironičnim glasom):

I vi ste mirno sjedali i slušali!

NIKOLICA (gledajući ga ojadjenim pogledom) :

Bile su samo sjene — sjene tjelesa bez uzdisaja!

NIKO LUCOV (ironično):

I te su se sjene klanjale?!

NIKOLICA (živo):

Te su sjene ludo gledale.

FRANO:

Pa?...

NIKOLICA:

Pa su se prekrižile!

FRANO (sa smiješkom):

Ne uvedi nas u napast!

NIKOLICA (bolno, ali glasom punim istine):

A daj nam življenje, življenje, jer je bilo gladnijeh, Frano!

LUKRE (potresena, hvatajući Nikolicu):

Vodi me, vodi, Ni-ko-li-ca!

FRANO (ganut):

A tad?

NIKOLICA:

Razbjegle su se. Večernji suton pozdravio je na vratima crkve zadnji plam rumenila.

FRANO (zanesen o):

Gdje su ti — gdje?

NIKOLICA (kazujući put vrata na desnu stranu):

Eno ih tamo, čekaju te!

FRANO (okrećući se put vrata na desnu):

Tamo, tamo, da se nevidjena prelije u jedan pehar sva jedna bol — bol malenijeh, koju ćemo sa zamamom ispiti, a onda usnuti otrovani svojom snagom, ali opet mi — svoji!

NIKO LUCOV (prema Sabu):

Misliš li sad, da se svak znade nasmijati i zaplakati u redu? (Odlaze kroz vrata na desnu).

LUKRE (potajno, za sebe):

Ma kud — kud ih vode ti puti?! (Prema Nikolici): Nikolica — vodi me!

FRANO (na vratima, kroz koja su nestali Sabo i Niko Lucov):

Ako si što nezvana čula, primi kao zadnje povjerenje, Jakobinko! (U taj čas ulazi Ane kroz vrata na pozadini, te Frano, ugledavši majku, ostaje još na vratima).

PRIZOR DVANAESTI.

FRANO, LUKRE, NIKOLICA I GOSPODJA ANE.

ANE (s vrata):

Lukre — gdje si? Čeka te tetka. (Ugledavši sina): A, Frano!

FRANO (uvijek na vratima):

Gospo majko, tamo me čekaju!

ANE (shvativši sina, pogleda naokolo, te kad ugleda na podu korunicu, uhvati se očajno za glavu):

Moja korunica — Lu—kre!

LUKRE (s glasom tihim ali strastvenim):

Rekla sam joj: Nijesi ni za mene! Ostani tu! — jer ja, — ja, zašto da uzmem, što vi odbacujete . . . (Izgovarajući zadnje riječi povlači se put vrata, držeći kao u strahu za ruku Nikolicu, a kad stigne do vrata, onda će glasom punim beskrajne tuge): Od večeras bila bi, Gospo, teška i za moju — umornu — glavu. (Odlazi s Nikolicom).

ANE (idući za njom, s prigušenim glasom):

Lukre — sunce! — zašto mi zalaziš!

PRIZOR TRINAESTI.

GOSPODJA ANE I FRANO.

ANE (došavši do vrata, rastvori zavjesu, te videći, da je Lukre već otišla, ponovno je rastegne, a onda, uhvativši se grčevito rukama za nju, okrene se put vrata na desnu stranu, pa ne videći više sina zazove ga glasom punim materinske čežnje):

Fra—no! . . .

FRANO (dovukavši se u toliko iza majke, obujmi je na onaj krik rukama preko pasa, te joj pritisne izmorenu bijelu glavu na svoja prsa i s dubokim glasom uzdahne):

Majko — moja majko! . . .

ZASTOR.

Čin treći.

Pučina.

(U ožujku 1816.)

Saloča u Gjanlukinoj kući. Na pozadini rastvoreni solar[1]) pokriven odrinom, s koje vise prvi vijetovi ljubičaste gličine u cvatu. Pogled se gubi sred bora i leandara u nedoglednu modru pučinu. S lijeve i s desne strane saloče dugi blanci[2]) od oraha, a poviše njih ovješene o zidu uljene slike brodova na jedra. Za blancima ostaju s obje strane po jedna vrata Sred saloče veliki stol od oraha, a oko njega četiri starinska naslonjača. S jedne i s druge strane solara po jedan dubrovački »stip«, iz gornjeg dijela kojih veselo se svjetluca kroz staklo bogato srebrno posudje. U oba kuta saloče dvije »encoignure«[3]) od oraha, a na njima visoki srebrni lukijernar. Na stolu široki srebrni vaz u obliku galije, a u njemu viholja, carevića, gličine i ljubica.

PRIZOR PRVI.

LUKRE (s a m a):

(D o l a z i s a s o l a r a. O b u č e n a j e u t a m n o m o d r o o d i j e l o, š t o j o j k a o s a l i v e n o s a p i n j e v i t a k, p o n o s a n s t a s. K r a t k i u s k i o v r a t n i k o d č i p a k a, k o j i j o j s e p o d g r l o m r a s t r e s a u r a š č i n j e n i u z a o, r a s v j e t l j u j e k a o s i t n i s m i j e š a k t a m n i n u n j e z i n e p o j a v e. V e l i k e p l a v e v l a s i, s t e g n u t e u d e b e l e u v o j k e, k r u n e j o j e s t e t s k o m o z b i l j n o s t i k r a s n u g l a v u, p a j e d v a n a d č e l o m n e k a k o n e h a j n o i s k a č u, s p u š t a j u ć i n a l i c e t a n k u k o p r e n u o s j e n a. U r u c i d r ž i g r a n i c u p u n u v i j e t o v a g l i č i n e):

---

[1]) solarium = doksat.

[2]) blanak = duga drvena klupa sa uslonom poput kanape.

[3]) ormarić u formi trokuta.

Ako se ne varam, eto Nikolice u nas! (Gledajući naokolo saloče): Dànu — je li sve u redu? On i ja... dvoje djece, koja živu u vječitom antagonizmu, kako će jedno drugome štogod zamjeriti. (Smijući se puna samosvijesti): Ma i u kući pomorca može biti, Nikolica, iskra ljepote! Nosi je, ako ništa, sloboda pučine!

PRIZOR DRUGI.

LUKRE I NIKOLICA.

NIKOLICA (ulazeći s vrata na desnoj strani, s blagim, veselim glasom):

Pučino!... Ko te spominje?... Da mi je veseo!

LUKRE (ide prema njemu smijući se):

I ti — bijelo jedro, što strižeš izdaleka na glas vjetra, što pučinom zuji.

NIKOLICA:

Ma... što si je spominjala?

LUKRE (kazujući mu na brodove po zidovima):

A ne vidiš, da plovim.

NIKOLICA:

A rukom držiš se kraja. Ha! Ha! Gličina te mami, je li Lukre? — Nije ni čuda! Slična je vijencu, što nevjesti nehajno iz ruke ispada.

LUKRE:

Slična je... i opalu.

NIKOLICA:

Uf!... ne valja ti. — Znaš da je opal zao urok.

LUKRE:

Kako za koga. Za mene nije. (Kazujući mu prsten na ruci): Vidiš, da ga i sad nosim. Ostavio mi ga je gospar Antun prije nego je...

NIKOLICA (prekidajući je):

Poljubio prag gradskijeh vrata. — Antun... i opal na ruci Lukre!

LUKRE:

Misliš, da bi drugovdje ova suza bila bolje sačuvana?

NIKOLICA:

I onaj smijeh, Lukre, jednoga para, koji je zasjao u Dvoru, kad više nije bilo na vrijeme. — Lukre... odonda te nijesam zaboravio! I mene si onu večer uvrijedila! — A sad?... Sve se zavuklo u suzi opala...

LUKRE:

Koji isto svijetli i u dalečini.

NIKOLICA:

Neka ti bude!... Meni nije dosta... — Kad budeš žena trgovca i pomorca, taj kamen — što je simbol kajanja i tuge jednog zanesenjaka — zametnut će se gdjegod medju dragulje, koje će ti zlato nakupiti. On će jedini ostati vruć medju ledenilom novijeh drugova. Niko ga od njih ne će razumjeti — niko pitati, koju li tugu u sebi nosi... Potamnjet će sred sjaja novijeh...

LUKRE (s uvrijedjenim ponosom):

Misliš li, da žena pučanina ne zna čuvati uspomenu?... Vi — svi vi — nijeste dobri za drugo, nego da sami sebe uzdižete! — Jedini gospar Antun znao je podignuti i druge... (Žalosno): Kako me sudiš, Nikolica!

NIKOLICA:

Kako čovjek koji je izgubio vjeru. Ti imaš život — ti ploviš, Lukre! Vidi! brodovi su okolo tebe... jedra... katarke... konopci! Čuješ poklike... kriče veselja. Sve to zazivlje snaga tvoga oca, tvoga vjerenika. Oni nijesu umrli — oni grade na ruševinam. Ti živeš u snazi... u stvaranju... a mi? — a ja?

LUKRE (šapćući mu):

Ti hoćeš umrijeti — je li?

NIKOLICA (žalosno):

Lukre!...

LUKRE (još potiše):

Da umrijeti — umrijeti...

NIKOLICA (uživo taknut, hvata je silom za ruku, te dolazi do nje):

Ne! — Ne! — Lukre!... Ja bih rada živjeti — smijati se tvojim smijehom... ploviti — otploviti... i ja! (Sjeda): Ma vidi ovo zijehanje, ovaj umor u čovjeku, koji je u naponu snage — pa reci što je to, ako ne smrt?! Otkle je došla?... Iz mene — je li, iz ove krvi, što je silovito tekla, kad najednom prohmiljela je nešto življe kroz moje kosti... i onda oledenila se. Kako je to bilo, znaš li? Jesu li oni, koji su mi prenijeli ovu krv, ujedno i odlučili o njezinoj snazi?... Stvori — stvori mi život — ja te molim!

LUKRE (potresena, ali na licu mirna):

U tebi je, kad ga želiš.

NIKOLICA:

A snaga?... Ne pitaš, izdaje li?...

LUKRE:

Nikolica! Nikolica! — ma ti — ti — dijete preda mnom!

NIKOLICA:

Pred tobom, Lukre, zadnji oblak dima iz podušene duše. — Ti si velika — pa ne ćeš da budem i ja barem u iskrenosti?

LUKRE:

Ma jeste li svi takovi?... Svi mrtvi — svi pokošeni — s ustima žednim, koja ni ne pitaju vode?

NIKOLICA:

Ne svi! Neki su sami sebe iščupali i ostali, da čuvaju spomen, — neki su se nasmijali onim smijehom, što kroz dušu prolazi, — a samo neki su legli čekajući noć.

LUKRE:

A ti — gdje si ti?

NIKOLICA:

Ja čekam — noć. Molio sam njega, Frana, koji čuva spomen, da me privriježi k sebi, da mogu barem gledati na snagu.

LUKRE:

On se je prignuo, je li? On će truditi, a s trudom misliti na život!

NIKOLICA:

Oni se ne prigiblju, oni samo čuvaju snagu ljepote, Lukre!

LUKRE (kao izgubljena, za sebe):

I samo to — dok se ne ugasi! Cio život za jednu misao, u kojoj je upoznao beskrajnost. Kako, kako je pun njegov život, kad je svaki dan uz njega ta misao, da ga taži, da ga njeguje. A ja? — gdje lutam, čeznem isto tako za jednom misli, koja me odbjegla, iza kako me je zabliještila! (Nervoznim posmijehom, gledajući u tle): Ma gdje smo zašli, gdje! A negda, Nikolica, u salonima pripovijedali milezijske pričice. Ha! Ha!... spominješ li se naših imena? Ti si bio?...

NIKOLICA:

Filid!

LUKRE:

A ja?...

NIKOLICA:

Egla!

LUKRE (*kao rastresena*):

A on?...

NIKOLICA (*potiho, gledajući je radoznalo u oči*):

On nas je brzo ostavio.

LUKRE:

Jer smo mu bili prazni. On je onda gledao na više, na više, a bio je — sam. Kako mu ima biti bilo teško gušiti se, gušiti...

NIKOLICA (*tiho, ali živo, strastveno*):

A čeznuti, čeznuti za tvojim dahom, za tvojim pogledom...

LUKRE:

Pa — zaboraviti sve! (*Skače se*): Ha, ha, život, život bez misli, jer onda ne znaš za ništa.

NIKOLICA:

Plovi, plovi — Lukre! Ti ne ćeš usahnuti u memoarima. Ha!... Ha!... Spominješ li se straže na negdašnjim našim sastancima pod republikom? — Ti, ti si bila nova Cvijeta u dvoru Skočibuhâ.[1]) I onda si se smijala. (*Smije se*): Idem, idem! Do vidjenja! Ti ćeš me zazvati na vjenčanje. (*Diže se*): Onaj dan još ću zasjati, Lukre!

PRIZOR TREĆI.

LUKRE, NIKOLICA I GJANLUKA.

GJANLUKA (*ulazeći s vrata na desnu*):

O, nuti Nikolice! Ma već je i vrijeme! — Pa što?... ili bježiš, kad sam ja došao.

NIKOLICA:

Ja sam se Lukri odužio, a ako vâs nema svijeh doma, ja nijesam kriv.

[1]) razorena i popaljena Bondina palača medju Tri Crkve na Boninovu

GJANLUKA (*prema Lukri*):

A gdje je tetka?

LUKRE:

Otišla je u Grad — u Gospu. Danas je Luncijata.[1]) Ona je od bratovštine,(*gledajući ironično Nikolicu*) ... od one Lazarina. Vidjet će djevojke, gdje u žutim romjenčicama[2]) nose cvijeće u Gospu. Čekaj... dokle ona dodje. Valja da se ugase sve svijeće.

NIKOLICA (*smijući se prema Lukri*):

Vidjet ćemo i tebe — u svoje vrijeme.

LUKRE (*otvoreno*):

Možeš me vidjeti i sad. Ne čekam, da mi je... tuga nametne.

NIKOLICA:

Ho, ho!... To je Lukre zakopala Eglu!

LUKRE:

E pa nijesi znao! (*Nervoznim smijehom*): Ha!.. ha!...

GJANLUKA (*gledajući na njih kao čeljade, koje ih ne razumije*):

Djeco, djeco!...

NIKOLICA:

Idem — idem! Imam posla. Zbogom! (*Trči prema vratima*).

LUKRE:

Posla?... Čuješ ga!... Nikolica! Nema više Filida, je li?...

NIKOLICA (*došavši do vrata, obrne se, pogleda Lukru nekim slatkim, dubokim pogledom spominjanja, pa se tužno nasmije i iščezne*).

[1]) Navieštenje, t. j. 25. ožujka.
[2]) bakreni sud za vodu.

PRIZOR ČETVRTI.

LUKRE I GJANLUKA.

GJANLUKA (sjeda u naslonjač):

Ma je dijete — znaš?! (Smije se): I još imati volje, da se igra na skrivice. — I ovaki su ti svi... a htjeli — vladati... (Smije se, te gleda na Lukru, koja je otišla put solara). Gdje si, Lukre!

LUKRE (gledajući izvan solara):

Kako je lijep sumrak! Ko bi rekao, da smo u marču!

GJANLUKA:

Gdje je Ivo? Kako ga još nema?

LUKRE (dolazeći k ocu):

Doći će docnije. Nijeste sinoć govorili, da imate danas u kapetana Vilenika dogovor?

GJANLUKA:

E tu smo mi već bili. Ha, znam! On je otišao u Rada, da mu reče, kako je sve otišlo u redu. (Gledajući Lukru nekim milim pogledom, kojim kao da bi je htio zavezati, pa potiho nastavlja): Lukre — sjedi! Večeras mogu i tebi nešto pripovidjeti.

LUKRE (sjedajući do oca):

Što ćaće?

GJANLUKA:

Jednu radost — svoju radost!

LUKRE:

Koju ste mi dosad krili, je li?

GJANLUKA (tiho, ali malo pomalo strastveno):

Domalo — tamo u Gružu — na škaru[1]) — zaškripat će opet život.. Sto ruka, sto mišica zaplesti će se, da u znoju

[1]) mjesto gdje se grade brodovi.

sagrade brod — brod, koji će otići, da vidi (kazujući rukom na brodove po zidovima) ove stare u Carigradu i da im klikne: »Evo me, došao sam, da vas vidim — da vam rečem, kako ste ludo mogli promisliti, da će hridina ostati bez galeba. Ja sam prvi, za mnom će drugi doletjeti, svaki će oko vas svojim krilima zapljuskati, a što ćete vi, kad ugledate to bijelo jato?« — Lukre — Lukre, promisli! Opet brodovi — opet more — opet život!... Plač i veselje, — tuga i bogastvo, — ljubav, sunce, — sve to nošeno na krilima barjaka, što se samo pod Petkom[1]) skupi i prigne...

LUKRE (ošinuta):

Barjaka?!...

GJANLUKA (okosito):

Broda — broda našega!

LUKRE (tajanstveno):

I onda opet novi brodovi u kuću, ovdje okolo ovih, svaki sa svojim imenom — svaki sa svojom tajnom...

GJANLUKA (sve življe i življe):

A Ivo gdje trči, gdje donosi meni — tebi — ovoj kući — čisti zadah pučine. (Nježnim, tronutim glasom). Pa djeca — tvoja djeca, Lukre, gdje svojim malenim očima pilje na ove stare slike — na ovu lastavicu razvrnutih krila — i onda zovu tebe — mene, da im stvorimo brod.

LUKRE (kao preplašena):

Djeca — moja djeca!

GJANLUKA (zanesen):

Ha, ha, Lukre, kad vidim, da ga porinu, da zaplovi — bit ću sretan, kako u svome djetinjstvu, kad me je otac prvi put dao kapetanu s Pelješca,[2]) da me vodi po svijetu.

[1]) brdo izmedju Grada i Gruža, pod kojim ostaje crkvica Sv. Vlaha, koju pomorci pozdravljahu pri odlasku i dolasku topom.

[2]) Poluotok Pelješac, koji stajaše pod dubrovačkom republikom, a davaše najbolje pomorce.

LUKRE:

A dosad — nijesi bio sretan, je li, ćaće?

GJANLUKA:

Falilo mi je to. I otkad sam susrio Iva, otkad sam vidio, da i on za istim čezne, bilo mi je lakše. (*Odlučnim, krepkim glasom, iz kojeg izbija sav zanos muževne snage*): Ne! Ne! — U ovoj kući valja da struji — valja da šika čisti zadah pučine. To i ti ćutiš, Lukre?

LUKRE (*potiho*):

Ćutim, ćutim, jer me mami njezina sloboda. (*Dubokim uzdisajem*): Da mi je otići za njom!

GJANLUKA:

Otić' ćeš, Lukre!

LUKRE:

Kad?

GJANLUKA:

S Ivom!

LUKRE (*ponavljajući njemo njegove riječi*):

... S I — vom...

GJANLUKA:

... Dà, kad se udaš.

LUKRE (*živo sasma do njega*):

Ne, ne — tad. Pusti me — sad — nevezanu, jer je ne ću nigda s ljepšim pogledom susresti — ja, koja čeznem za njom, da me zanese.

GJANLUKA (*u čudu*):

Lukre! ...

LUKRE (*sakrivajući glavu u njegov skut*):

Ćaće!

GJANLUKA (*gladeći je rukom po kosama*):

Ma što je — što je? Dosad si me slušala, pila iz moje duše, a u ovaj čas, kad sam njega spomenuo, postala si mrka — ledena! ...

LUKRE (*gledajući oca nekim žalosnim pogledom*):

U ovaj čas — misliš?

GJANLUKA:

Dijete — dijete, kakve misli?

LUKRE (*prolazeći rukom preko čela*):

Prije, prije — još prije. Otkad — ne znam, kako — ne pitaj...

GJANLUKA:

Jesi li pri svijesti?

LUKRE:

Pri svijesti, ćaće, kako nigda dosad.

GJANLUKA (*uzrujan*):

Ma ko — ko mi te mami?

LUKRE (*tiho, ali duboko*):

Ja, sama ja, ili bolje — pučina, ćaće! — (*Potiho, ali puna neke boli, što joj brzinom otimlje riječi*): Veseliš se brodu, je li, i ti — i on, — brodu, što će otići do Carigrada, da prekori ove (*kazujući na brodove po zidovima*), koji se ne vraćaju više, koji tamo stoje i spominju. A pogadjaš li, što ti šapću oni? — »Gdje, gdje ti je barjak, da nas možeš prekoriti!«

GJANLUKA (*gledajući kćer očima, kao da je ne raspoznaje*):

Ti — ti si suludna, Lukre!

LUKRE (*još tiše, još dublje, još brže*):

Veseliš se djeci — mojoj djeci. A ne pitaš, što ću im odgovoriti, kad me budu pitali: Ma zašto — zašto novi brod nema sve isto, kako i stari?

GJANLUKA (prekrivajući svoju uzbudjenost, zagleda se u Lukrine oči, kao da joj hoće prodrijeti u dušu):

Ma to — to, tvoje misli, Lukre?! Ne! Ne! — Neko je ušao u moju kuću, da mi digne mir. Ko mi te mami — ko? Ludovi, kako Nikolica, čeljad koja nijesu dobra za drugo, nego samo za zloću i haranje.

LUKRE:

Nikolica? A ne vidiš, da se s njime samo igram. Ne tiči ga — neka spi!... Ko me mami — ko? Sama ona snaga tvoje nesredjene čežnje za slobodom, koja je iz tebe prešla u mene, pa koja se je, prelivena u ovo novo biće, skupila u se i oskočila na jednu višu izrazitiju svijest. (Živo, s velikim zanosom izmučene duše): Koliko sam vidjela — koliko proživjela, dok sam došla do ovog časa, kad je u meni sve puklo pod nekom silom, što me mami za nečim, te ne mogu ni sama sobom prošaptati. Htio si uništiti vlastelu, je li? Zašto? — Za ideju slobode! Za novi idol, koji vam nije imao žrtvenika, jer drukčije bili biste znali žrtvovati mu svoje mržnje i varave časti. I sad, sad, kad vas je ta izvojštena sloboda bacila u još veću prazninu — sad graditi brodove — brodove bez barjaka!! Je li baš za prijekor onim u Carigradu, — njima, koji su imali ponosa? (Strastveno): Ne, ne, nego za zlato — da se opet kupi, da se opet zgrće, a da duša ostaje ledena!... Daj, daj mi brod, što će odnijeti spomen, — što će razbaciti u svijet ove uzdisaje...

GJANLUKA (muklim, potresenim glasom, iz kojeg titra ojadjena duša oca — pomorca):

Dijete — dijete, kako govoriš? Ne tiči — ne vrijedjaj! More — pusto more, znaš, da je molitva moje mladosti.

LUKRE (hvatajući mu ruke u svoje, spušta se lagano do njegovih koljena, gledajući ga okom u oko:

Ah molitva, je li, ćaće! Nije za zlato, nije za bogastvo — nego za brod, za samo more. Goni i tebe čežnja za ljepotom slobode, ali te u svijetu više ljudi ne će raspoznati i razumjeti, zašto ploviš. Ah, zašto nijesi prije progledao! Zašto smo se rotili onamo u palači medju Tri Crkve proti vlasteli? A sad — sad, kad imaš najviše potrebe od mene, valja da ti se otkrijem, da ti rečem: izgubljena sam — ne, ne mogu ti dati radost, što još jedina može tvoje zadnje dane da zamiti. A znaš, što me je zavelo? — Snaga ljepote! Uništila sam druge, a oni nijesu ni uzdahli — ni zaplakali. Povukli su se u se i preko mene prošli kao preko otrovana cvijeta. I taj muk, kojim su me zastrli — bez nadanja, bez spominjanja, — otkrio mi je moje siromaštvo, a ljepotu njihove veličine. Htjela sam ih skučiti, pa — ostala sam sama slomljena. Ja, ja, koja sam bila žedna za snagom — za ljepotom, imala sam sve to blago u rukama i bacila sam ga nehajno od sebe, misleći, da ću ga lako naći. — A kad tamo?... Nema ga više, ne sjaje više za mene... (Ostaje glavom prignuta u očinom skutu).

GJANLUKA (gladeći je nježno po kosama):

Lukre, krvi, moja krvi — ti samu sebe varaš, ubija te ojadjeni ponos.

LUKRE (gledajući ga otvorenim pogledom):

I radi pustog ponosa, da bi bila pred tobom malašna, ćaće! Ne, ne, večeras dolazim k tebi, blizu — blizu, prvi put, kako što se dolazi samo u nekim časovima života, kad prije nego umremo zadavljeni, doplazimo do oca, do majke, do prijatelja, da im promucamo ono, — u čemu nam leži život — sunce... Ne pitaj, ne traži, ali i ne

varaj sama sebe. Jedno mi samo pusti — a to, da se kidam sama — nevezana...

GJANLUKA (odlučno, skočivši na noge):

Ne! To pak nikako! Ako iz tebe govori slabost, hoćeš da je ja poslušam?

LUKRE (gledajući ga hladnim pogledom, iz kojeg izbija sva jedna snaga):

Hoćeš silu — je li, ćaće?

GJANLUKA (gnjevno):

Ja sam tvoj otac, Lukre!

LUKRE (živo, strastveno):

Moj otac, što me hoće zadavljenu, ropkinju, samo da njemu stvorim jedan časak smiješka — čas osvete. (S djetinjskom nježnošću oko njega, vodeći ga do naslonjača): Ne, ne, ti to ne ćeš, ćaće! — Što će ti brodovi bez mojeg smijeha? Ovdje — ovdje, ja i ti sami, pusti, da se sklonimo, da zaspimo! Lukre, tvoja Lukre, zaklopit će ti oči. Ona je jaka, da ostane sama. (Polagano, ali prodirno — tajanstveno): Pučina — pučina, struji u nama. Ko će prodrijeti u njezine ponore, ko otkriti progutale žrtve?!

GJANLUKA (osvojen):

Lukre — sunce! Ti, tvoja snaga, da se tako ludo utopi?! Ma promisli, Ivo te je ćutio! Kako ćeš mu zadati taj udarac?

LUKRE (protežući ruke unaprijed, a glavom naslonjena na očevo rame):

Bolje sad, nego da me grli ledenu s izdajstvom u srcu.

GJANLUKA (s glavom naslonjenom uz njezinu):

Kćeri, kćeri, — zašto?

LUKRE (sakrivajući glavu u njegov skut):

Da nas večeras ova tuga u sumraku združi — ćaće!

PRIZOR PETI.

LUKRE, GJANLUKA I MADE.

MADE (zapijehana dolazi na vrata s desne strane; obučena je od šetnje):

Nuti! Nema ni svijeće! Gdje ste — gdje? Lukre! — Ovo se ona »linda«[1]) na solaru!

GJANLUKA (držeći još uvijek Lukrinu glavu u skutu):

Made, ne viči! Evo nas — u tmici — u miru...

MADE (iza zuba):

Ma vidi ti njih! (Na glas): Ne znam, što vam je učinio lukijernar! — Ili molite rozarijo? (Najednom puna zanosa): Lukre, da znaš, kakva je bila predika! Ima godištâ, da onaku nijesam čula. (Ištući u tmici naslonjač, ne može da ga nadje, pa će najedjeno): Ma da hoću i sjesti, ne vidim. Pa nuti! — evo i Iva za mnom.

LUKRE (dižući se popolako ispred oca):

Sad ću ja, tete, pripaliti. (Ide i užiže lukijernar.)

GJANLUKA:

Čekali smo te, Made, pa smo malo i zatljali.

MADE (sjedajući u naslonjač prema Gjanluki):

Zaisto bilo je bolje, da ste došli u crkvu! — Bilo je i gospode!.. Da si samo vidjela, Lukre, kako je Gospa bila posuta viholjama i pelinom! (Obrćući se prema Lukri, koja joj se polagano straga približila, vadi s prsi grančicu pelina s viholjom): Na ti — Lukre, grančicu! (Mahajući u zanosu rukama): Ma predika, — predika, to ti je bilo nešto! E znaš, i ja bih, kako ona vladika,

---

[1]) hladiti se.

ostavila legat, samo da se nadje ljudi, da onako lijepo govore. — Sve ti je iznio. Nego, reci mi, ko je bio taj Milcijad, kojega je držao onaj Grk, kako li se vrag zove, do glave.

LUKRE (tužno smijući se):

Jedan veliki čovjek, tete, koji je znao umrijeti.

MADE (klimajući glavom, kao da je razumjela svu tajnu zamršenih imena):

Ah, zato je on preporučio mladosti, da ga se spominje! (Radoznalo prema Lukri): Ma to ima biti lijepa pričica — kadgod ćeš mi je pripovidjeti. (Osluškujući): Evo Iva — čujem ga po hodu.

PRIZOR ŠESTI.

LUKRE, GJANLUKA, MADE I IVO.

IVO (ak, visok, širokih pleća, plavih vlasi i modrih očiju. Lice mu je smjelo i oštro. Pravi tip pomorca, koji je spravan na pogibao, a koji ujedno nosi utisnute poteze dobrote i mira):

Dobar večer, gosparu Gjanluka. — Lukre, gdje si? (Ide prema Lukri, te joj pruža ruku).

LUKRE (primajući mu ruku, gotovo sestrinskom ljubavi):

Dobar veče, Ivo.

IVO (prema Gjanluki):

Ja sam Vam bio u Rada. Da ste vidjeli, kako je blažen! Kad sam došao, promislite, što sam ga našao da čini! — Sakriva Vam sliku Napoleona nekom krparijom, što mu je namrčio meštar Jozo. — »Što to činite, gosparu Rado?« — »Teško mi se od njega rastati, a ne smijem dalje da ga držim, pa —najbolje da ga ovako sakrijem. Sad neka mi ga nadju!« Ha, ha, što sam se nasmijao. —

Ali — kad je čuo za naš san — kad sam mu spomenuo brod, da ste ga vidjeli samo! —»Rugaš se, mali, sa mnom?« —»Gosparu Rado, što govorite?« — »Onda reci Gjanluki, da ako su mu se vlastela rugala, da ga je vrag donio, — da ga svakako nije donio zaludu.« Ha! Ha!

GJANLUKA:

Jadan Rado! (Diže se.) Sakriva Napoleona! Ono ga je donio iz Pariza, kad mu je bio na poklone. (Klimajući glavom, sam sobom polako izgovara): Gjanluka gradi brodove, a Rado sakriva Napoleona. — Ulaze u kuću — framasuni . . . (Tužno se smiješi).

IVO (gledajući sad Lukru, sad Gjanluku):

Ma što Vam je večeras? Lukre, što si zamišljena?

LUKRE (tužno):

Čekala sam . . .

IVO (prekidajući je razdragan):

Mene — je li, Lukre? Imaš me pravo koriti! — Ne, ne znam te dostignuti, ne znam doći u čas, kad bi imao biti uza te . . . a svi ovi posli, sva ova trgovina, sve zadahnuto, praćeno samo tvojom misli, Lukre!

MADE (iza zuba):

Kako ti ona umije vrtjeti njime — Bože moj! A kad promisliš, da nije živjela nego sa mnom, koja sam — hoćeš, ne ćeš — ostala na »tovjelici«![1])

GJANLUKA (dolazeći prema Madi):

Made, hoćeš mi dati kafu? (Prema Ivu): Ivo, ja sam umoran, večeras ću ti otići nešto ranije.

IVO:

Služite se, gosparu Gjanluka.

[1]) stolac na kojem sjedeći nemaš se nigdje nasloniti; »ostati na tovjelici«: ostati usidjelica.

GJANLUKA (prema Lukri):

Lukre, — ja idem... Hoćemo li se vidjeti docnije?

LUKRE (gledajući tužno na oca):

Ne ću Vas buditi, ćaće.

GJANLUKA (žalosno, klimajući glavom):

Dobra noć, Ivo! — Do vidjenja i sutra... je li?...

IVO (začudjen):

Gosparu Gjanluka!... Ma ili je brod u luci?!...

GJANLUKA (s blagim, sjetnim posmijehom udivljenja):

Pomorac — pomorac, pa misli samo na nevjeru... s mora. (Odlazi na vrata s lijeve strane).

MADE:

Do vidjenja, Ivo! (Prema Gjanluki): Ustrpi se za čas, dok barem ovo boljih haljina s mene promijenim. (Gledajući na Iva i Lukru, u tonu majke, koja kao da ne će da ih izgubi s oka): Djeco!... e, — ja ću se vratiti! (Odlazi za Gjanlukom).

PRIZOR SEDMI.

LUKRE I IVO.

IVO (sjeda u naslonjač prema Lukri):

Lukre — što je? Ili ti je hladno?

LUKRE (zamišljena):

Malo, — odviše smo sjedali ja i ćaće na otvorenu.

IVO (obrćući se prema solaru):

Nuti! — i sad je otvoreno. Pa se još tužiš ...

(Diže se i ide k vratima, da ih zatvori).

LUKRE (boreći se sama sobom, kao da je došla do neke odluke, raskrižuje savite ruke, te će sama sobom):

Ne, ne, večeras — večeras, jer ovo varanje...

IVO (čuvši je uzdisati, približi joj se straga, te kad joj dodje blizu, prigne se nad njezinu glavu, kao da je hoće u slatkom času samoće i uzbudjenosti ispiti od miline):

Lukre, što uzdišeš?

LUKRE (odalečujući svoju glavu od njegove):

Sjedi — sjedi.

IVO (ražalošćen):

Meni!... I za to si me čekala?!...

LUKRE (spuštajući glavu u skut, kao da hoće nešto promucati, ali joj glas zamire).

IVO (približavajući joj se, živo, radoznalo):

Ma što je, — što vam je večeras? Ćaće nije ni progovorio, nego samo gledao čas, kako će prije umaknuti. — A onda... što mi je ono na rastanku spomenuo? (Ostaje zamišljen, kao da hoće dozvati zadnje riječi Gjanlukine).

LUKRE (tihim, potresenim glasom):

Nevjeru — s kraja, Ivo...

IVO (podižući oči prema Lukri):

Ne — vje — ru?...

LUKRE (tiho, povučena u se, kao smrznuta):

Htio je meni olakšati ovaj čas, ali — nije mogao naprijed. Jesi li čuo, kako mu je glas zamr'o? — Ne njega ne krivi... ja, sama ja!

IVO (ošinut nenadnim govorom Lukre):

Lukre — što govoriš? — Što spominješ nevjeru! — Gdje je — gdje je, — kud se krije?

LUKRE (sitnim, slomljenim glasom):

Ovdje, ovdje — blizu tebe — u meni!...(Gledajući ga pogledom, iz kojeg se cakli veliki, silni prijelom duše): Pusti me — pusti, — samu, nevezanu, ako hoćeš

da živem. Ne, ne mogu bit tvoja. Mislila sam, da si ti ti onaj, kome ću klonuti u naručaj — smrvljena, osvojena, s punim srcem one trepnje, što te vezuje uz čovjeka, koji je sve za tebe. — A kad tamo — prvi zanos, što me je k tebi približio, namjesto da raste s dana u dan, pretvarao se je sve više i više u tihu — mirnu — sestrinsku ljubav. U tebi kao da sam zavoljela jakost života, — ali ljubav — ali predaju — ne! Sestra, sestra — Ivo, ali tvoja — nigda za nigda. To sam i njemu rekla i zato je otišao večeras star — ojadjen — ubijen. (Gledajući samilosno na Iva, glasom djetinje molitve): Prosti, prosti, Ivo! — Mislila sam, — nastojala sam — ali vidiš, da je u meni nešto jače, čemu valja da se prignem, ako hoću biti ja — Lukre! — poštena prema sebi — tebi...

IVO (potamnjela lica, glasom, koji ključa, vri od težine nenadane boli):

Sad — sad, kad si mi digla sve, — sad me ostavljaš, je li?... Poštenje, poštenje, večeras se diže pred tobom i s njime hoćeš da zakriješ varanje čovjeka, koji se uzdao u te kao u snagu svoga broda, s kojim će ili da siguran zaplovi ili da mirno iza nevjere počine?! Mene! — mene! koji sam tebe, tvoga oca, — kamen ove kuće nosio u srcu, kako što zna samo duša pomorca, koja se priveže uz jedno jedro — večeras bacaš u zaborav, nudeći mi milostinju sestrinske ljubavi?! Ha! Ha! — Kako si malašna, kad možeš promisliti, da ću ja tim putem opet doći do svog mira — do svoje sreće! (Sa živim, nevinim smijehom, što se otimlje iz grudi kao blijesak vjere, te se bori s umiranjem): Ne — ne, Lukre, — ti se igraš sa mnom, — ti me mamiš, da padnem preda te, željan tebe — tvoje ljepote...

LUKRE:

Misliš, da se tako lako para dušu čovjeka, koji te je vjernošću pratio?! — Vidi moje trganje — moju zebnju — pa reci — što je to, ako ne bol — moja bol?... — ovaj vapaj, Ivo, što se duši večeras u borbi za slobodu

IVO:

Lukre, Lukre, ko mi je ukrao tvoju ljubav? Ko mi te grabi u času, kad si imala biti moja. (Strastveno): Gdje je — gdje je, da suzu ljubavi zasladim njegovim...

LUKRE (prekida ga preplašenim glasom):

Ivo!

IVO (rasvijetljen istinom, što mu se otkriva):

Ha! Ha! — Imaš ga, je li? Dovukao se — ukrao mi te pred mojim očima — a ja lud vjerovao samo tebi i — moru!... I sad, kad te on ima, kako što te ja nigda nijesam imao, — kakvu sam te samo u tajni svoje duše zazivao — sad — valja da budem na čistu, da si bila sve za mene. (Muklim, zastrtim glasom, gledajući Lukru ukočenim pogledom): Je li od oligarhije, — je li?

LUKRE (spuštajući glavu ostaje muče).

IVO:

I to — i to! — I tvoju mržnju znao je rastjerati. Kako ga imaš ljubiti, Lukre! — kako čeznuti za njime! (Nježnim, žalosnim glasom, iz kojeg odjeca zadnji titraj ljubavne nade): Ne možeš bez njega?

LUKRE (prignute glave, slabim jecajem):

Ne mogu, Ivo.

IVO:

A on?

LUKRE:

On? — On ne zna ništa, on prolazi, Ivo!

IVO:

Lukre, a ti, — isto za njime?

LUKRE (gledajući ga rastvorenim pogledom, kojim odaje svu svoju dušu):

Za njegovom sjenom — Ivo!

IVO:

A život?

LUKRE:

Nema ga — nema više. (Plače).

IVO (otirući suzu, stavlja joj ruku na rame, pa joj šapće glasom punim dobrote, ganuća):

Ne, ne, budi sretna, budi njegova. — Lukre! — Ja ću otići, — otploviti. More — more, još je vjerno, da zagrli moju tugu. — Pozdravi ćaću, — reci mu, da je kapetan otišao, ali da će se vratiti po brod. — Lukre, Lukre, zbogom. (Izgovarajući zadnje riječi odlazi polako na vrata s lijeve strane, s kojih baci još jedan, zadnji veliki pogled na Lukru, koja ostaje plačući.)

ZASTOR.

Čin četvrti.

Dvor gori.

(U svibnju 1817.)

Dvornica sa svodovima u razorenom dvorcu na Gornjem Konalu. Na pozadini rastvorena velika vrata, koja vode na šetnicu prekrivenu odrinom, s koje vise dugi grozdi ljubičaste gličine. Otole krasan, širok vidik na okolicu. Daleko otvoreno, sinje more prelijeva se i lašti u svojoj modrini pod zaplamtanim pramovima sunca. Pôme, čempresi, agave, leandre i masline vise svojim vrsima lijeno se njišući pod slatkim dodirom večernjeg povjetarca. Tamo u dalečini, gdje se sve to zelenilo spušta k moru, bijeli se Grad poput rastvorena labudova krila. Sred gole dvornice visok stup, na kome počivaju svodovi. Na desnoj strani pozornice starinski stol, a na njemu spisâ, dva tri stara žuta kodeksa i nekoliko knjiga.

PRIZOR PRVI.

FRANO *sam.*

FRANO (*sjedi za stolom, zaduben u spise, što su pred njime. Sad ih prevrće, sad opet nešto bilježi, sad zaviruje u kodekse. Najednom odaleči i spise i kodekse, te se uspravi tijelom nazad*):

Uh! — blažene i pravde! — S ovom zbrkom zakona svrši da više ništa ne razumijem. Odviše promjena, odviše novotarija za čovjeka, koji se je bio naučio prevrćati samo svoje stare statute. Meštre Lujo,[1]) zaludu tvoja škola istom uredjena, zaludu tvoj zanos za domaće zakone! Sad sve to u zaborav, u prašinu. Nova vlada — novi zakoni! (*Skače se*): Ne, ne, neka vrag nosi i kmete i fedekomese — i pravde! . . . Da mi je odletjeti kamo — izbjeći ovoj borbi za život, što me drži ovdje sapeta —,

[1]) profesor katedre prava u Dubrovniku.

rasplinuti se bez osjećaja u sitne kapljice rose, što će ispiti ova ranjena zemlja! Ali — ne! valja da živem, da prinesem obol onima, koji su me negda u obijesti smijeha i bogastva dali na svijet, pa sad nemaju nego mene, da im zadržim spomen na te dane. — Majka moli — otac uzdiše... a ja i bez molitve — i bez uzdisaja... Sreća da se još mogu pred večer, u pramaljeću, zakloniti u ovu pustinju, što je negda kô nakićena nevjesta razdragano gledala na moj djetinjski smijeh. — Tišina pustoši — kao što je i u mojoj duši. Ali samo — samo, da su mi oni starci živi! Kad nestane njih, onda i život.... ha... ha... (Približuje se k stolu): Ma dànu, da opet vidim ovu pravdu Mustahinića — da susretnem sutra s mirnoćom svoje nove suce.

PRIZOR DRUGI.

FRANO I NIKO LUCOV.

NIKO LUCOV (uspijehan, oznojen):

Uh Frano, gdje si? Omalo da se preko baštine nijesam slomio, dok sam te našao!

FRANO:

Gosparu Niko Lucov, Vi! Pa nije mogla ona moja čupica da me zazove?

NIKO LUCOV:

Nijesam ja htio. Želio sam da vidim tvoje novo gnijezdo. (Gleda naokolo.) Nema ništa od prije! I lastavica je ušla u kuću! Dolaziš je gledati, je li Frano?

FRANO:

I slušati, gosparu Niko Lucov, kako sad veselije krišti.

NIKO LUCOV:

Misliš...

FRANO:

Dà, Niko Lucov, jer je kuća prazna.

NIKO LUCOV:

Ma je li baš ona od prije? Kako je neharna!

FRANO:

Nije ona — ne! Ovo su joj mali. Ona je isto tamo — pod pragom...

NIKO LUCOV:

Da čuva i viri! A mali? — nije čuda! Ha, ha, da me ko čuje, rekao bi, da sam još izgubio i pamet. Ni tome se ne bih čudio!... Ma ho'mo na posao, ja znam, da su u advokata skupe ure, pa ne ću da dangubiš.

FRANO:

Zašto mi kratite radost jedne ure, gosparu Luco?

NIKO LUCOV:

Frano moj, — zaludu... Vrijeme stiska, a ni ja ni ti nemamo ga odviše. Moj je posjed najprvo u advokata, a onda u Frana — za zadnji zbogom.

FRANO:

Što govorite?

NIKO LUCOV:

Dijete moje, istinu! Sutra na večer, Niko Lucov ostavlja ženu — ostavlja dijete — ostavlja Grad...

FRANO:

Gosparu Luco, sami?

NIKO LUCOV:

Ne sâm, nego sa svojim uspomenama!

FRANO:

Ma ne znate, da će Vas tudjina sapeti kao mora — ispiti još i to malo krvi, što valja da ostane ovdje za primjer — za ugled?

NIKO LUCOV:

Što ti govorim, valja da bude. Ili misliš, da bih ja mogao ostati ovdje? — Svud praćen, svud gledan, ja, gospar bez gospodstva, vlastelin bez slobode, čovjek bez vjere! Ja da ckilim, dok se ne ugasim?

FRANO:

Ali gospodja Mära, a mala?

NIKO LUCOV:

Mära je žena, koja zna ostati sama. Ona ne će zaplakati, ne! Ona mi baca zadnju nit svoje ljubavi oko vrata i suha oka kao da mi šapće: Hajde, hajde, dalečina nas ne može rastaviti! A mala? Ona ne razumije, ona će me spominjati, kao da imam doći svaki dan — ili bolje, Mära će joj govoriti, da ćaće dolazi svaku večer, kad ona spi. Kad uzraste, razumjet će i ona — i prolit će suzu za prognanikom.

FRANO:

Gosparu Niko Lucov, hoćete li odoljeti?

NIKO LUCOV:

Nadam se, a i Mära je sigurna. Da je ona još slaba, možda bih klonuo, ali ona ti je — moj odjek. Da ti je preporučena! Vele ti ne će dodijevati, jer ona zna sve stanje na pamet, sve kmetove po imenu, svaku i najmanju zlaticu zemlje. Jedino, ako joj dodje štogod zapletenije, da si joj pri ruci.

FRANO:

To ne služi ni da govorite.

NIKO LUCOV:

Hvala ti, moj Frano. — Testamenta ne činim, jer po novome zakonu i tako sve ide maloj, a Märi ne služi ni ono uživanja. Najviše da bih ga bio učinio radi običnih formula i zapisa, ali i to — sad — čemu? Ako umrem prije Märe, ona zna za prve mise u svetomu Vlahu, Gospi Velikoj i u Crkvi na Dančama, da u tim pustim, ledenim crkvama još jednom zašušti ime Nika Lucòva. — Frano, ja sam svršio.

FRANO:

Hajdete mirni, gosparu Luco, ali samo još večeras promislite dobro, možete li se odijeliti od svega onoga, što je za Vas bilo jedino carstvo?

NIKO LUCOV:

Ma što misliti, Frano! Ili ne bi i ti pobjegao, da možeš?

FRANO:

Veliko štovanje, velika ljubav zasljepljuju pamet, prijatelju!

NIKO LUCOV:

Hvala ti, moj Frano! Ja sâm znam, da mi se i s ovim rastankom od tebe kida jedna nit života. Nigda ti nijesam kazao, koliko si mi na srcu, a išli smo privezani jedan uz drugoga kao robovi na galiji. Ali, ako danas bježim, barem znaš, da te ostavljam sa žalosti — ja — još živ! (S j e t n o): Ja da stojim ovdje skučen, ja da sama sebe varam?... Vidi, kako je okolo nas sve pusto — popaljeno! Ne ostaje još nego samo iskra one snage, koja je negda sve to bila iz hridine stvorila, i kad ona za zadnji put zapovijeda, ne ćeš da je poslušam i odletim za njom?...

FRANO:

Hajdete — hajdete, gosparu Luco, prijatelju! Sve je staro — sve je pusto. (O t i r e s u z u).

NIKO LUCOV:

Smiri se! Ti si mladji od mene, ti imaš pravo još da tražiš radost u životu. Teško ti je..., ruke su ti sve-

zane..., ali — ali — ako u času samoće zaželiš nju, ljubav, — spomeni se, da te Niko Lucov u času rastanka već unaprijed oprašta zakletve!

FRANO:

Gošparu Luco, nigda za nigda! — Pa — čemu?! Moja sreća otplovila je put ponora, što ne vraća progutalo blago. Skršenim brodom sa prelomljenom katarkom kako ćeš da zaplovim put pučine? — kako ćeš da bacim u prašak smijeha uzbujalo valovlje, što se diglo proti meni, da me poklopi?... Sve su mi digli... pa i ljubav — a ona se ne vraća! (S tihim glasom): Jednom samo u životu, gosparu Luco, surne i zakuca mladost, pa kad taj čas prodje izgubljen, onda klone i ona ko sprženi cvijetak pod žeženim plamom bezufanja i nevjere. Ja valja da gledam popaljena stabla, gdje se malo pomalo povlače u se i izmiču; valja da u pômi spominjem Kasandru na zidinam Troje...

NIKO LUCOV:

Pred tvojom tugom i samoća moje starosti iščezava. Barem Lukre da je na vrijeme progledala! Frano, ne misli!...

FRANO:

Kad prolaze misli, ne čuju im zujanje nego duše, koje su nam blizu. Valja da dodje prijatelj i da sljušti s usne vâravi posmijeh i da prodre u dušu. Ha! ha!, gosparu Luco, još smo jaki, da možemo sami sebe uspavati! Podjite mirni, uvjereni, da Frano ostaje na svome mjestu. (Potiho ali beskrajnom tugom): Nek prošlost spava u zatajanoj suzi, što će samo prohmiljeti na samrtnoj postelji!

NIKO LUCOV (gledajući ga pun zanosa):

Da mi je bilo samo malo takovih, bio bih oživio Agoru i sred uništene slobode! Ali nek sve ide svojim putem!

Možda — možda, jednom, velika žrtva poštenog ponosa baci i na pokoljenje odsjev svoga pregaranja. I s tom nadom ja te ostavljam, Frano! moj mali Frano!... Zbogom! (Obrće se put vrata od šetnjice, otirući kradomice suzu).

FRANO (zadržavajući ga):

Čekajte, gosparu Luco, nek Vas ispratim ne svitom djetića i »dublijera«,[1]) već slabim plamom žiška, što će ovdje da ckili putnicima! Sjećate ga se, gosparu Luco, ko vodilje misli! (Ide po lukijernar).

NIKO LUCOV (trčeći put vrata za Franom):

Ma ne služi, ne muči se! — (Videći da je Frano već otišao, vraća se polagano natrag). Baš, sve su mu digli, — pa i ljubav... a ona se ne vraća. (Dok Niko Lucov izgovara ove zadnje riječi, na vrata šetnice ulazi Lukre zagrnuta bijelim svilenim šalom).

PRIZOR TREĆI.

NIKO LUCOV I LUKRE.

NIKO LUCOV (čuvši na vratima korake, obrće se put šetnice):

Ma evo ga! Frano! (Videći da mu se neodaziva, ide polagano sred tmuše put vrata.) Ko je? — Ženska glava!

LUKRE (napola preplašena, uzbudjena):

A Vi ste, gosparu Niko Lucov!... Čekajte, je li Frano tu?

NIKO LUCOV (prepoznavajući Lukru po glasu, pun čudjenja):

Ma ti — ti, Lukre — ovdje na uru noći!... Što je?... Što dolaziš buditi mrtve?

[1]) velika voštana svijeća.

LUKRE (iza kako je pogledom ošinula cijelu dvornicu i uvjerila se, da nema Frana, približi se Niku Lucu, te ga ustresena uhvati za ruku):

Brzo — prije nego on dodje! — U Gradu gori Dvor, djevojka mi je donijela glas, da su ga vlastela užegla — da je Frano provodič. — I onda doletjela sam amo, a da ne mislim, a da ne gledam, kao na mjesto gdje se moram naći! Hajdete, hajdete, ja ostajem, jer večeras neka mi ga dodju...

NIKO LUCOV (prekidajući je):

Lukre! — ma jesi li ti, Lukre! Što govoriš? . . (S potresenim glasom): Dvor gori, stari Dvor . . . a tvoja . .

LUKRE (ne dajući mu izreći dalje):

Pst! . . . Gosparu Luco, Lukre ne dolazi buditi mrtve, dolazi samo čuvati, da joj ih ne taknu.

NIKO LUCOV (izgubljen od nenadane, otkrite jave):

Sad, — pred svojim odlaskom — što vidim još?!

LUKRE (gledajući ga velikim, blagim pogledom):

Što dosad nijeste mogli ni zamisliti, je li?

NIKO LUCOV (dolazeći sasma uz nju):

Lukre, — zbogom! Ne zaboravi putnike, a čuvaj umorne!

LUKRE (glasom punim iskrena ganuća):

Ne zaboravite odmetnike, ne kunite ih! Odviše su ufali u ljudska prava! (Bacajući mu glavu na rame, dok joj iz grudi prodire prelomljeni uzdisaj): Gosparu Luco — gosparu Luco, razumijete li, što se dogadja u mojoj duši?

NIKO LUCOV (gladeći je očinski po kosi):

Pst! — Lukre, zbogom! Idem veseo, da sam još udahnuo zadah cvijeća s Konala — osmijeh Konalice. Pozdravi Frana — reci mu, da sam otišao sred sunca, što zalazi, i ognja, što čisti. (Dajući joj ruku): Zbogom! (Odlazi put vrata).

LUKRE (idući nekoliko za njime, ostaje naslonjena o stup, što je posred dvornice):

Go — spa — ru Lu — co . . .

PRIZOR ČETVRTI.

LUKRE I FRANO.

FRANO (ulazeći na vrata s desne strane, nosi u ruci lukijernar, te ga ostavlja na stolu):

Gosparu Luco! (Gleda naokolo): Nema ga! . . . (Ide sred dvornice, te došavši do lijeve strane stupa, koji drži svodove, ugleda Lukru, gdje je naslonjena uza stup, kao mramorni kakav kip): Lukre!! — Ti!

LUKRE (kao probudjena, gledajući ga smeteno):

Ja . . .

FRANO:

A gospar Luco?

LUKRE:

Pozdravio Vas je . . .

FRANO (ne razumijevajući ništa):

Ma ti — ti — ovdje! A on — otišao! I ni samrtno zvono ne će mi ga više spomenuti! — To si ga ti odalečila, je li? Nije se nadao, da će ga i ovdje smetati u zadnjoj uri predjašnjeg života. A kad tamo — duhovi se vlače iz palače medju Tri Crkve, te dolaze i ovamo . . . Nije vam još dosta, je li? — I ko mora biti prvi? — Ti! Ha, ha, nijesi se nadala, da ćeš me sresti u ovoj pustinji, mislila si, da ćeš u njoj još sama sa svojom družinom letjeti i sanjati! — Ni razvaline ni uzdisaj, ni poni-

ženja ni siromaštvo, ništa vam nije bilo dosta, duše bez ponosa, pa još gazite i zadnje treptaje izdišućeg duha. — U zagašenom svijetlu umirućeg Grada vi stvarate sijela, te sa smijehom prolazite i preko onog, što je i neprijatelj pustio na miru! — Gdje — gdje ti je družina, Lukre? Ko je na straži — ko? Jesi li obučena u peplo slobode? — Gdje su ljubavnici, da ti pjevaju razbludne pjesme?... Ha, ha! — ti sama — uranila prije njih!...

LUKRE (tajanstveno):

Ljubavnici idu, već im suču zublje, već dišem kâd borovine i smole! Nose mi peplo — bijelo svileno peplo, što ću ga nametnuti još ovu večer, u konac zime, a u posmijeh pramaljeću! I to će biti zadnje moje peplo, raskinuto peplo, što sam ga svojom rukom satkala, a na kome je stao samo jedan i taj mi ga rastrgao! Ko bi mi ga nova vratio, vratio bi s njime i život!

FRANO (pun prezira i mržnje):

Još zatravljena, još zanesena lutaš u svojoj misli, Lukre, kako da se oko tebe nije ništa promijenilo! Gdje je tvoja svita — gdje? Tà ne služi joj se kriti kao pod oligarhijom! — Ko će te zagrnuti peplom? — (Živo): Daj — daj, da vidim i ja, da se nasmijem, da se nauživam tvoje noćne ljepote!...

LUKRE (orumenjena od uvrede):

Frano!

FRANO (strastveno, glasom čovjeka, koji baca svu grčinu, što mu je na duši):

Ma ne znaš, da s tobom gubim i zadnji obzir nježnosti?! Ti, za koju bih negda bio dao svoj život — svoju mladost, i to samo da te mogu promatrati kao bijelu, snježanu pojavu gospe, koju se plašim i taknuti, da mi ne iščezne, da me ne ostavi — danas nijesi za mene

nego žena, za koju nije ostala živa ni čežnja neutažene mladosti! I ako bih te htio ogrliti, obljubiti, bilo bi samo za one suze, koje si mi ukrala, a koje bih htio sebi povratiti. Htio bih da čujem svoj uzdah, svoj divlji smijeh — smijeh veselja, da sam došao do spoznaje, da ni užitak tvoje ljepote ne može da mi oživе ljubav prema tebi — da si za me, kako svaka druga. I na tu kušnju ti me mamiš večeras, kad se ja rastajem s umirućim u razorenom carstvu slobode. (Ide k Lukri, te je stiska za ruku): Lukre, bježi, — ponor je medju nama. Ja ne ću ni zadnji hlapat ranjena srca da utažim. (Odalečujući lagano Lukrinu ruku, što mu je bez života ostajala u ruci, kao preplašen, sjêžen): Ali ti si studena — ledena — okamenjena!

LUKRE (tiho, strastveno, iskreno):

Čekam tvoj smijeh, samo da je tvoj život još tu! Uzmi me, uzmi, ali gledaj, da s usana mojih ne primiš i zadnji moj disaj!... Gdje je moja družina? Gdje je moje peplo? Kad sam došla amo, rastjerala sam družinu, skupila razdrto peplo i oskočila ja, Lukre, sa svojom ljubavi, velikom kô tišina ove proljetne noći, dubokom kô njezina tama, s jedinom željom, da te odnesem ili da nestane i mene i tebe. Ma ili ne znaš, da do ovog praga nijesam mogla doći nego samo da tražim izgubljena miljenika, kome nijesam ni prošapćala prvu riječ ljubavi? A ti? — ti me vrijedjaš — gaziš, pošto me dosad nije niko mogao ni pogledom smesti! Ali, ali, i ta osveta draga mi je, jer padam slomljena od čovjeka, kojega sam stvorila svojim gosparom. — Frano!... Frano!...

FRANO (smeten):

Ja ne znam, ja ne razumijem... Jedno samo si mi ostavila, a to nevjeru u srcu, i ta je uzrasla, oplela me i

prekrila. Na tebe ne mogu da pogledam nego kao na hladni kip ljepote, što leti, mami, a nema ni duše, ni osjećaja. Ti da znaš, što je ljubav?! — Ti! — dijete zadojeno u misli rasula, mržnje i vjetrenosti! Pa — prema meni, bolesniku, kojemu si poručila, da sâm ozdravi? — Eto ozdravio sam, Lukre! Narav zagrli i siročad, a onda je docna — buditi!

LUKRE (s velikom, neizmjernom iskrenošću, u kojoj otkriva čas ponizno, čas strastveno svu tajnu svoje duše):

Znala sam, da sam docna došla. Valjalo je da vidim da možeš bez mene, bez moga posmijeha, i onda da do djem do ovog praga. U času, kad je oko mene sve postajalo hladno, ledeno, stao si bježati i ti, još jedina svjetlost u noći, što me preplašenu zatekla. (Skromno): — Ja vjerujem — u udes, u udes, koji postoji u tajnoj moći duša, što se susretnu putem života, te kolikogod jedna otimala se drugoj, sama ona borba nije no jecaj, ili da jednom zazuje u slatkom uzdahu ljubavi, ili da ona, što odbije drugu, dodje do spoznaje, da je time prekinula i najljepše niti svoga života. Ti si iz rasula uskrsnuo, a ja sam u rasulo pala. Prevelika ljubav rastrgala je niti prije nego su se svezale. Stara igra ljudskijeh udesa, pod kojim padamo ne znajući, ko smo, što smo, kud idemo i što nam treba! Spoznaja stigne docna, a s njom — duboka, crna noć... Frano, zbogom... (Ide lagano prema vratima na pozadini).

FRANO (zaustavljajući je):

Lukre — Lukre, čekaj! Ti me budiš, ti lamaš mojom ranjenom dušom, te kroz maglu zlatnijeh uspomena zazivlješ mi nju — moju mladost! — Ti — plod moje misli, dolaziš me buditi cijelom snagom tvoje slobodne duše, a u meni ne nalaziš nego otpuhli pepeo ognja, kojim sam te

stvorio! Odviše te znam ponosnu, visoku, ali rastjeraj i zadnji oblak, što mi ga nevjera nagoni — oblak milosrdja.

LUKRE:

Nijesam znala za milosrdje u danima najgore nesreće, kako ćeš da znam danas, kad je sva ta nesreća gotova? Ili misliš, da ne znam, da je moja ljubav samo blijesak samrtne svijeće, te ga bacam umirućem? Da bih mogla s njim i ja iščeznuti, bilo bi mi lakše, jer bih znala, da nas je skupa zanijela velika — crna — noć. (Dršćući s djetinjom nježnošću): Frano, Frano, ja se bojim samoće, a znam, da se moram utopiti u nju...

FRANO (približujući joj se i hvatajući je za ruku):

Ti — da se zadaviš u samoći i da ne pogledaš na ljubav! Ili ne znaš, da si odnijela sve moje sa sobom. — Ko djeca, nevina djeca, zarobljena od gusara, mi se nalazimo večeras — prvi put — sami! — u pratnji svoje velike ljubavi, a izgubljeni u siromaštvu tuge... (Privijajući joj glavu uz svoje rame): Lukre — moja Lu — kre!

LUKRE (šapćući):

Tvoja — tvo — ja...

FRANO:

Moja — moja, neosvojena ni milosrdjem ni mitom, no tajnom silom duša, što se susretnu, nasmiju i stope.

LUKRE (s punom predajom žene):

Tvoja — tvoja, bez početka, bez kraja; tvoja — tvoja u siromaštvu kô bogastvu; ropkinja prikovana uz stanac kamen, što ispitim okom plazi, čezne, umire za posmijehom svoga gospara...

FRANO:

I ti — da umreš sama, a ja da ne ispijem svu tu ljubav, što nas je žive slomila?! (Nježno je pri-

hvaća, te je prima na svoja prsa umorenu, pa potiho nastavlja): Lukre, život se radja, titraji pramaljeća pljuskaju nam u lice! Kako ćemo još biti sretni, — ja i ti — sami — u ovoj pustinji. (Spušta lagano svoju glavu nad njezinom, te mu leži na prsima blijeda, utopljena, u velikom času slatke jedine predaje, te kad im se oko u oko uvuče, a usne zadrhtaju, stope se ono dvoje disaja u najljepšu molitvu života. I narav sama kao da se je ušutkala pri susretaju tih dvaju kipova ljepote, naslonjenih uz prag razorenog dvorca, a daleki odsjev plamena, što se tamo s mora diže, rasvjetljuje ih ko ražežena bračna baklja, bacajući pramene ognja na izmoreno Lukrino lice. Kad joj poluzatvoreno oko susretne pramen ognja, trgne se iz naručja preplašena).

LUKRE (bježeći):

Ne — ne...

FRANO (zadržavajući je):

Lukre — što me mamiš? Znaš, da su ovo časovi života! Ti — moja, moja!

LUKRE (otimljući mu se):

Ne — ne!

FRANO (začudjen):

Lukre?

LUKRE (dolazeći blizu njega, te gledajući ga izgubljenim, prestrašenim pogledom):

Misliš li, da sred ognja mi možemo ostati spaseni?

FRANO (preplašen):

Lukre — što je? Tvoja se pamet muti — ti se treseš!

LUKRE:

Misliš li, da se od pepela dade saviti gnijezdo — mlado, zdravo, vruće?

FRANO:

Lukre, — moja Lukre, osvijesti se!

LUKRE (hvatajući ga za ruku):

Dodji, valja da vidiš, a onda, ako sam te za čas htjela odvratiti od zakletve, s kojom si se vezao, razumjet ćeš, da nije bilo nego za zadnji pozdrav životu. (Vuče ga do vrata šetnice): Vidiš li tamo pri moru dim, što se suče k nebu? Vidiš li plamene ognja, što liskaju djevičanstvo ove proljetne noći? To gori jedan život — jedan grad — za nas jedini i najstariji kamen slobode! Gori Dvor — stari Dvor, Frano, a s njime gubi se i zadnji disaj svega onoga, što je stvaralo Grad. Ne ostaje nego pepeo, pepeo uspomena, što će ga prvi vjetar otpuhnuti i tamo-amo razbaciti! — A znaš, ko je okrivljen, da je upalio Dvor? — Ti! ... I tu te ne štede. — Pa hoćeš ti, da se sred ognja ja i ti mirno grlimo, dajući slatkim uzdisajima života? Znaš li, da svaki od njih ima pravo na nadu? A koju ćemo im mi dati? — I ja — ja da gledam tebe, njih, moju djecu, gdje s izgubljenim očima bludite svaki dan tamo negdje, za nečim, što vam na srcu bolno leži, a kroz krv šušti zlatnom, nezaboravnom uspomenom? Ne! — nema ni tudjina snage, da to izliječi! Pusti, nek oganj zahvati, raznese samo jedne. I to je jedna snaga, najljepša snaga, što je ranjeni ponos može da iskaže.

FRANO (potresen, izgubljen, gledajući sad put Grada, sad na Lukru):

Gori Dvor — stari Dvor, a s njime mladost i ovaj jedini, zadnji posmijeh života. Sredovječni zidovi, podignuti mukom i trudom, gledaju gdje pada taj najdraži spomen jednog velikog života. A ja i ti? — Dvoje stražara, što šetaju jedno uz drugo, hladni, ledeni... Ha! Ha! ... I još im je malo tim ludim. rascijepanim strankama! Još

izmedju sebe traže krivca. Kako je, kako — lud život, a ljudi kako malašni!

LUKRE:

Ma zašto — zašto to proklestvo!!

FRANO:

Zašto?... Da se progleda, kad nije na vrijeme, da se zaplače u samoći... (Žalosnim glasom, gledajući put mora): Vidiš li dim, Lukre?

LUKRE (potresenim glasom):

Vidim, vidim, sad gori vrh...

FRANO:

Gorê duše, je li, Lukre?

LUKRE (gledajući ga žalosnim pogledom):

Tvoja!

FRANO (ojadjen):

Moja?!

LUKRE (bacajući mu se pred noge, te obujmivši njegova koljena, bolnim, dubokim glasom, iz kojeg govori cijela duša žene, te je na čistu sa svojom sudbinom):

Ne — ne! Jedna sama!

ZASTOR.

Popis knjiga

na skladištu M.H.

I. PJESME

Alaupović T., Probrane pjesme. 1902 1.—
Arnold Gj., Čeznuća i maštanja. 1907. 2.—
Aškerc A., Izabrane pjesme. Priredio i uvodom popratio dr. A. Bazala. 1913. 2.—
Nazor Vl., Hrvatski kraljevi. 1912. 1.50
Tresić-Pavičić A., Valovi misli i čuvstava. 1903. 1.50
Trnski Iv., Iz slavenske rodbine. Pjesme. 1904. 1.—

II. DRAME.

Car Emin, Zimsko sunce. 1903. —.80
Fürst I., Kraljević Radovan. 1897. —.50
Krstinić P., Bratski inat. 1911. 1.50
Kuzmanović A., Vitropir. Slika u tri čina. 1901. 1.—
Milčinović Adela: Bez sreće. 1912. 1.50
Slovacki J., Lilla Veneda. Preveo J. Benešić. 1910. 1.—
Šenoa M., Ban Pavao. Hist. drama. 1903. —.80
Tomić J. E., Veronika Desinićka. 1904. —.80
Tresić-Pavičić A., Finis reipublicae. I. Ciceronovo progonstvo. 1909. 1.—
— Finis reipublicae. II. Katon Utički. 1911. 1.50

III. ROMANI I NOVELE.

Andrijašević N., Slike i priče iz neretvanske krajine. 1907. 1.—
Budisavljević Bude, S ličke grude. Pripov. 1913. 2.—
Car-Emin Viktor, Iza plime. Roman iz savrem. istarskog života. 1913. 3.—
Kovačević A., Posljednji Nenadić. Roman. 1913. 2.—
Lepušić I., Pustolovka. 1908. 1.50
M. Lisičar, Pripovijesti. 1910. 1.50
Maglajlić F., Iz staroga vilajeta. 1909. 1.20
Merežkovski, Petar Veliki. Roman. Preveo J. Pasarić. 1912. 5.—
Nazor Vl., Istarske priče. 1913.
Za članove 1.50
Knjiž. cijena 2.—
Originalni uvez —.60
Nušić Br., Priče. Zbirka humoreska. 1912. 2.—
Slovenske novele i pripovijesti. Uredio F. Ilešić. 1907. 1.—

Šimunović D., Tudjinac. Roman. 1911. 1.50
Pripovijesti. 1907. 1.—
Tomić J. E., Manja djela I.
Turgenjev I. S., Izabrane pripovijesti. Sv. V. Oci i djeca. 1904. 1.80
— VI. Novi rod. 1908. 2.—
— VII. Dim. Roman. Preveo M. Divković. 1913. 2.—

IV. ALMANACI I ZBORNICI.

Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. S prilozima hrv. naučenjaka i beletrista.
III. sv. 1907. 5.—
IV. sv. 1908. 5.—
V. sv. 1909. 5.—
VI. sv. 1910. 4.—
VII. sv. 1912. 5.—
Kolo hrvatskih umjetnika. I. 1906. (I. sv. raspačana!)
II. sv. 1907. 2.50
III. sv. 1908. 1.50
IV. sv. 1909. 1.50
Posljednji Zrinski i Frankopani. Str. 340, sa 108 sl. Sa prilozima Vj. Klaića, F. Šišića i dr.
Broširano 3.—
Uvezano izdanje 6.—
Sjajno uvez. divot-izdanje (prije K 50.—) 25.—

V. OMLADIN. KNJIŽNICA.

Narod. pripovijetke. Ilustrovao Lj. Babić ml. Izdanje na umjetno-tiskovnom papiru. 1911.
U običnom uvezu 2.—
U platnenom uvezu 3.—

Napomena za naručivanje. Naručitelj treba da unaprijed pošalje novac naputnicom, na kojoj treba tačno napisati, koje knjige naručuje. Trošak poštarine i otpreme otpada na naručitelja, i to tako: ako se naručuje jedna ili dvije knjige, koje nisu zajedno teže od 1 kg., to se ovakva pošiljka šalje kao preporučena tiskanica, i za nju treba uz cijenu knjige priložiti 40 filira; ako bi pošiljka bila teža od 1 kg., to se šalje kao paket, a za svaki paket do 5 kg. treba poslati unaprijed za poštarinu i otpremu 80 fil.

Naručitelj treba da tačno i čitljivo napiše potpunu svoju adresu.

Napisi za listove i uplate neka glase: **Matica Hrvatska, Zagreb.**